

Medeniyet

Sâmiha Ayverdi

Amerika'yı keşfetmekle, batının eline ge-çen bu yeni dünyâyı îmar etmek gayreti-nin de berâberinde geldiğine şüphe edilemez. Yeni gelenlerin orada buldukları yerliler kendi ülkelerinde hür ve mesut yaşamakta idiler ki kızılderi adını taktıkları ve düşman gördükleri bu adamları ifnâ etmekle işe başlamak ve topraklarını ellerinden almak, onlara yet-miyordu.

Bu yerliler, kabîleler arasındaki tek tük anlaşmazlıklardan, yağ-mur gibi, sel gibi tabîî âfetlere karşı korunmak ve vahşî hayvanları yenmek gayretlerinden başka dertleri olmayan kimselerdi. İşte bun-lar, yeni gelenlerin gözlerine batıyor ve onlar izâleleri gereken düş-manlar olarak görülüyordu.

Amma, kendi güçlerini aşan işlerin görülmesi mecbûriyeti, hak ve adâlet nedir bilmeyen bu istîlâcılar, Afrika'nın siyâhîlerini avla-mak yolunda bir çâreye de götürmüş bulunuyordu. Evet, bu siyâhî-ler, – medeniyet demek câizse- batı medeniyetinden nasip almamış vahşîler idi. İşte ülkelerine kadar giderek onları, yeni dünyâları olan Amerika'ya getirmek üzere vapurların ambarlarına doldurdular, kamçı ve sopa ile terbiye ederek getirdiler, böylece de hem toprak işlerinde, hem de ağır inşaat işlerinde kullandılar. Afrika'nın siyâhî-leri, arkalarında bıraktıkları siyah dünyâlarını aratan bir hasretle kendilerine acı çektiren bu medenîlerin kulu kölesi oluverdiler. Ne yazık ki batının mayasında, kendinden başka küçümsenmeyecek ne gibi bir değer vardır? İşte 1572'de, Dokuzuncu Charles'in emri ile Saint Barthelmy Protestan toplu katliâmı, unutulacak işlerden mi-dir? Hem de batının mezhep ve din kavgaları bakımından bu maa-lesef ne ilk ne de son...

*

İslâm'ın insandan insana müteveccih tutumuna gelince, Mu-hammed ümmeti kolu kanadı altına aldığı ülke sâkinlerine, kendi yediği ekmekten, kendi içtiği sudan ve gene vicdânî hürriyetinden kendi yaşadığı hayat imkânından imkân tanırken, haçlı dünya, büyük bir fütursuzlukla, kendinden başka türlü düşünenlere göz açtırmamayı bir insanlık borcu sayarcasına gayrimedenî olmaktan vazgeçememiş, maalesef, hâlâ da bu illetini şifâlandıramamıştır.

*

Şaşılacak olan şu ki, kendine medenî insan süsü vererek bu id-dia ile

7

ortaya atılan batı, gökkubbe halkına kendini bir “insan hakla-rı” tezgâhlayıcısı, mücidi ve hâmisî olarak tanıtmaya uğraşmakta bulunuyor.

Evet, batı “insan hakları” hâmisî olarak ortaya çıkmazdan ev-vel, yeryüzü sanki onu hiç tanımamış mıydı, öyle mi?

Meselâ Vedâ Hutbesi’nde, insanların hayatlarının, mallarının, haysiyet ve şereflerinin mukaddes olduğu, mü’minlerin kardeş sa-yılıp rızaları olmadan birbirlerinin malını yemenin haram olduğu, küfredip birbirlerinin boğazına sarılır hâle gelmemeleri gerektiği çok sarih ve kat’î bir şekilde ifade edilmiş, bir Arabın, Arap olmaya-nın üzerinde bir üstünlüğünün bulunmadığı, varsa bunun ancak takvâ yönünden olacağı buyurulmuştur.

Öyle ki İslâm hukûkunda renk ve ırk farkı gözetilmez. İşte Pey-gamberimizin yakınlarından olan Selmân-ı Fârisî, bir İranlı olduğu halde, Resûlullah: “Selman min âli” demek sûretiyle onu evlâtları arasında gördüğünü ifade etmiş değil midir?

Hız. Ebûbekir’in hilâfete geçer geçmez, neşrettiği emirnâme-deki ruh, târih boyunca tatbik zemîni bulmuştur. Şöyle ki emirnâme: “Hiyânet etmeyiniz, kimsenin âzâsını kesmeyiniz, gadr etmeyiniz, haddi tecâvüz etmeyiniz. Çocukları, ihtiyarları, kadınları öldürme-yiniz. Hurma ağaçlarını kesip yakmayınız, yemiş veren ağaca do-kunmayınız. Koyun, inek, deve gibi hayvanları gıdâdan başka bir maksatla kesmeyiniz. Yolda manastıra çekilmiş adamlara rast gele-cekse onları kendi hallerine bırakınız,” der.

Beytül-Makdis Anlaşması’nın şu maddeleri de XX. asır hıristi-yan âleminin ve Birleşmiş Milletler mensuplarının dikkatle okuyup ibret almaları gereken hakikatler değil midir?

Kiliselerde oturulmayacaktır. Bu kiliseler ve müştemilâtı ile on-ların haçları ve malları yakılmayacak ve azaltılmayacaktır. Dinlerin-den dolayı rahatsız edilmeyecek ve aralarından birisi zarar görme-yecektir.

Bizanslılarla birlikte İliya’yı terketmek isteyen halkın da canları, malları ve haçları korunacaktır. Onlar, istedikleri yere ulaşınca-yaya kadar bu koruma devam edecektir.

*

Kur’ân-ı Kerîm, tevhit ağacıdır. Ama biz onu ne suluyor ne de meyve ve mahsûlünden faydalanabiliyoruz. İşte bugün müstakil İslâm devletleri mensupları, Kur’ân-ı Kerîm’e abdestsiz el sürmeye-cek kadar hayâ ettikleri halde aynı Hak kelâmının birer canlı âyeti olan insan oğlunun gaflet içinde bocalayarak, gereği olanları ihmal etmesine nasıl fırsat veriyoruz? İşte gene bir âyette¹ buyrulduğu gibi tefrikaya düşüp bölük bölük olmanın, ancak kâfirleri sevindir-diğini unutarak, bindiğimiz Burak’ı terk edip tahta ata binmek sû-retiyle kendi kendimizi acınacak hâle getirmiş değil miyiz?

*

¹ Rûm sûresi, 32. âyet: “Min-ellezîne ferrakû dînehüm ve kânû şiyaan. Küllü hızbın bi-mâ-ledeyhim ferihûn.” Dinlerinde ayrılığa düşüp firka firka olan, her firkasının da kendisinde bulunanla sevindiği müşriklerden olmayınız.”

Fransız İhtilâl-i Kebîri, kilisenin azgın taassubuna bir çelme taktı. Fakat yere düşürüp öldürmedi. Hâlâ da bu kadim müesseseden faydalanmakta bulunuyor.

İngiltere, Anglikan kilisesine bağlı olduğu halde, gene de, papa-lığa saygılı bulunmaktadır.

*

Az evvel de söylediğimiz gibi, İslâm bir tevhit ağacıdır. Şu halde eskiden olduğu gibi, bugün de bin beş yüz sene evvel olduğu gibi, ayak bastığı ülkelerde nasıl kânunlaşmış o ezeli ve ebedî adâlet, insaf ve nizâmın koruyucusu olduğunu, dünyâya bir kere daha gös-termek zorunda bulunuyoruz.

Evet insan oğlunun temel hak ve hürriyeti, “insan hakları” ma-salı mücidi olanlarda değil, İslâm’ın cevherinde, rûhunun derinlik-lerinde yaşamaktadır. Amma gören öyle az ki, bilmeyenlere bildir-sin, görmemiş olanlara göstere-sin.

*

Osmanlının, bütün müesseseleri birer birer yıkılıp giderken, o tevhit ağacının bir hür îman temsilcisi olan tarîkatlerin de bundan hisse aldığını görmemek kâbil midir?

İlhan Ayverdi'ye gazel

Baki Bilgin

Şavkız açılan pembe beyaz gülde nihânız
Şevkiz şakıyan na'ra-i bülbülde nihânız

Feyz aldı çemenzâr gönül kandilimizden
Hüsnüz ki bahar muştusu sümbülde nihânız

Hakkın okuruz şânını kâmus-ı cihânda
Şol veçhile kim noktada virgölde nihânız

Neyler ve kudümler çalınır hâtıramızda
Beylerbeyi ufkunda tahayyülde nihânız

Bakî deme yaz geçti ve mevsim güze döndü
Revnaklı hazan erdi ki eylülde nihânız.

Özbekler Tekkesi - 1956

Özcan Ergiydiren

Halil Can Bey'i geçirmek için Sâmiha Anne¹ ve ardında ben, sokak kapısına kadar gelmiştik. Ayakkabısını giyip portmantodan aldığı neyini ceketinin koluna sokarken:

-Efendim eyvallah, kısmetse buradan Özbekler Tekkesi'ne gideceğim, dedi.

Sâmiha Anne:

-Öyle mi efendim pek güzel, sen de gitmek ister misin Özcan?

Benim için sürpriz olmuştu.

-İsterim efendim.

-Sizce bir mahzuru yoksa onu da götürebilir misiniz?

-Hay hay efendim, bana da yoldaş olur, konuşa konuşa gideriz.

Sevinmiştim; bana döndü:

-Hadi Özcan'ım gidelim.

Sâmiha Anneye vedâ ettim, ikimize birden:

-Güle güle, hayırlara karşı, diyerek bizi uğurladı.

Tramvayla Karaköy'e geldik, Üsküdar vapuruna bindik:

-Hava güzel, dışarıda oturup şöyle bir deniz havası alalım. İske-leden tekkeye kadar yolumuz pek fazla değil, iftara da epey zaman var, rahatça yetişiriz.

Vapurun yan tarafındaki tahta sıralara oturduk. Ramazandı, bahar bütün haşmetiyle sürüyor, hafif bir rüzgâr esiyordu. Hava la-tif, manzara güzeldi; güneş Süleymaniye'nin üzerine doğru eğilmiş-ti. Martılar bağıriyor, sağa sola uçuşuyorlardı.

Vapurun hareketinden az sonra, dalgın, etrâfi seyrederken yaş-lıca bir adam yanımıza geldi, durdu ve:

-Selâmün aleyküm, iyi yolculuklar sultânım!

Hocam² başını kaldırıp baktı ve sevinçle ayağa fırladı, ben de kalktım.

-Aman mîrim, bu ne güzel tesâdüf, zât-ı devletlerini ne zaman-dır görememiştik. Şöyle buyurunuz efendim.

Yanında yer açtı, hep berâber oturduk; Hocam bizi tanıştırdı³, karşılıklı hâl hatır sordular ve ardından konuşmaya başladılar. Ne yazık ki

¹ Yazar Sâmiha Ayverdi

² O târihte henüz mûsikî derslerimize başlamamıştı.

³ Âsım Bey.

tadı damağımda kalan bu sohbeti yazabilmem mümkün değil. İkisi de cümlelerini beyitlerle, mısralarla süslüyordu. Hocam daha ziyâde Safahat'tan, mutasavvif şâirlerden; diğeri dîvan şâirle-riyle berâber Yahyâ Kemâl'den okuyordu. Meğher onun meclisleri-nin müdâvimlerindenmiş. Derken söz *Mesnevî*'ye geldi; misâfirimiz dedi ki:

-Müsaade buyurursanız size hoş bir hikâye anlatayım üstâdım; Kadıköyü'nde, tanıdığımız bir fırıncı vardır, ara sıra uğrarım, görü-şürüz. Bir gün baktım, sıkıntılı, "Hayrola, dedim, n'oldu ne var?" "Hiç sorma beyim, hamam böcekleriyle başım dertte, dedi. Her yere giriyorlar, eh mâlûm, ekmek yapıyoruz. Kaç türlü ilaç yaptık, fayda yok. Eczâcıya sordum, ne dediyse denedik, bir türlü başa çıkama-dık, çâresiz kaldım." O zaman, Molla Hünkârın *Mesnevî-i Şerîf*'deki bir nutku geldi aklıma: "Sizin, meclisimizden (Hak dostlarından) uzak durmanız, gül kokusundan hoşlanmayan be vav kaf (b.k) bö-ceklerinin gülden kaçması gibidir" buyurmuşlar. Düşündüm ki o da böcek bu da böcek, belki bunun da huyu ona benzer. Dedim ki, şöy-le güzel kokulu güller al, yapraklarını etrâfa dök, saç, birkaç gün bunu tekrar et. Umulur ki derdine derman erişe.

-Eey azîzim, sonra n'oldu?

-Bir hafta mı geçti iki hafta mı bilmem, bir gün uğrayıp sordum; "hamam böceklerinden ne haber?" "Hay Allah senden râzı olsun, dedi, nereye gittiler bilmem amma, hepsi göç etti, bir tâne bile kal-madı."

-Allah Allah! Tabîî, Hak erenler boş lâf söylemezler efendim.

Bu minval üzere konuşa konuşa Üsküdar'a vardık. İskelede vedâlaştık; o çarşıya giderken biz sola saptık, sonra caddeden ayrılıp تنها bir toprak yola girdik. Yokuştı; biraz yürüyünce tepede, taş duvarların üstüne oturmuş eski, harap, kağşamış, iki katlı büyük bir ahşap yapı ile karşılaştık. Hemen bitişiğindeki kocaman koruya yas-lanmış gibiydi. Hocam anlatıyordu "Burası Sultan Tepesi'dir, bu da Fethi Paşa Korusu. Bu tekkenin târihi çok eskidir, bina ise iki yüz yıllıktır."

Çift kanatlı büyük kapıdan taşlığa girdik, önümüzde genişçe bir avlu vardı. Sola dönüp birkaç basamak çıktık; kalabalıktı, burası tekkenin selâmlığı imiş, sağdaki bölme ise harem. Burnuma yemek kokusu geldi; Hocam "Buranın pilavı meşhurdur, burada yapılan Özbek pilavını hiçbir yerde bulamazsın" dedi. Büyük bir odaya girdik. Kimi ayakta kimi oturmuş, konuşuyorlardı. Hocam selâm verince herkes mukâbele etti. Şişmanca, esmer bir adam, yüksek sesle "Hoş geldiniz, nasılsınız?" diyerek hatır sordu. "Hamdolsun şeyhim, zât-ı devletleri nasıllar?" Sonra kulağıma eğilerek "Tekkenin şeyhi, Necmeddin Efendi. Sedirde oturan kısa sakallı zât da Nâfiz Efendi, buranın direğidir, sohbeti o yürütür. Bunlar nakşî-dirler." Hocam gösterilen yere oturdu, ben de bir kenara sindim; pencerelerden, Boğaz ve kavuşmak üzere olan güneşin kızıla boya-dığı karşı sâhiller bütün ihtişâmı ile görünüyordu. Merakla etrâfa bakındım; duvarlarda eski yazı levhalar vardı, birinde Bahaeddin Nakşibendî'nin adı geçiyordu. Bir diğeri ise çok yumuşak bir ifâ-deyle îkâz ediyordu:

Gönül bir kâsedir kim kırıldıktâ kenet tutmaz

Bir vitrinde dökme piriñten yapılmış, kitap cildi kalıpları, bir uskur ve hatırlamadığım bâzı şeyler vardı; bunlar Necmeddin Efen-di'nin, tekniğe, makinelere çok meraklı olan dedesi Şeyh Atâ Efen-di'nin yaptıklarından kalanlarımış.

Gün kavuşmuştu; derken çok yakından ezan sesi geldi, tatlı, güzel, iç yakıcıydı. Yakında bir câmi var herhâlde, diye düşündüm. Birçok kimse çıkıp gitti, bâzıları da sofadaki kocaman tahta masala-rın başına çöktü. İftâriyeler hazırdu ve herkese kocaman tabaklarla pilav veriliyordu. Doyanlar kalkıyor, baş odaya geçiyor, yerine câ-miden gelenler oturuyordu. Ben de bir yere ilişip yemeğe başladım, pilav gerçekten çok lezzetliydi. Necmeddin Efendi etrafta dolaşiyor, nezâret ediyordu. Bu arada birkaç kişi durmadan yüksek sesle ko-nuşuyor, sağdan soldan söze karışıyor. Önce dikkat etmedim ama, sonra fark ettim; söylenenler şu minval üzere idi:

- Yâhu, bu etin tadı bana biraz tuhaf geldi, kuzu değil gâliba
- A beyim, Şeyh Baba hiç bize kuzu yedirir mi? Kim bilir ne eti-dir?
- Biraz keçi etine benziyor ama, keçi eti bundan çok iyidir.
- Yok yahu, Şeyh Baba keçiye kıyamaz. Bu olsa olsa nallı kuzu-dur.

Ben, çok ayıp oluyor, Şeyh Efendi bütün bu sözleri duyuyor di-ye endişelendim. Necmeddin Efendi'nin sabrı tükenmiş olmalı ki bağırdu:

- Ulan pezevenkler⁴, güzelim kuzu etini buldunuz da bunuyor-sunuz, size eşek eti bile çok!

Millet kakhahayı bastı, ardından hep bir ağızdan bir ilâhi oku-maya başladılar; daha doğrusu ben öyle zannettim, okunan, gerçek-te bir hicviye idi.

Hem Özbektir hem Kangay
Tekkede kaynar kazan
Onda yoktur hiç iz'an
Şeyh Necmeddin Efendi
Yoktur misl-i menendi

.....
Kerâmeti meşhurdur
Hep kendinden menkuldür
Seyyiâtı mesturdur
Şeyh Necmeddin Efendi
Yoktur misl-i menendi

.....
Tekkenin yolu uzak
Hem çamurdur hem batak
Vakıftan alır erzak
Şeyh Necmeddin Efendi
Yoktur misl-i menendi

.....

⁴ Pezevenk: Asıl mânâsı "yol gösterici" demektir.

Dervişi riyâzette
Kendisi ziyâfette
Açlıktan şikâyette
Şeyh Necmeddin Efendi
Yoktur misl-i menendi⁵

Şakalar, kahkahalarla yemek devam ediyordu. Bu arada çaylar dağıtılmağa başladı. Masadan kalkıp başodaya girdim; dışarıdaki-lerin aksine burada herkes yavaş sesle konuşuyor, çaylarını yu-dumluyordu. Orta yaşlı, yaşlı adamlar arasında gençler de vardı. Herkes birbirini tanıyor olmalıydı; Hocam ve Nâfiz Efendi, bir ta-raftan yâsemın ağızlıklara takılı sigaralarını içiyor, diğer taraftan etrâfindakilere bir şeyler anlatıyorlardı. Kısık ve genizden gelen bir sesle konuşan Nâfiz Efendi tasavvufî bir bahse dalmıştı. Hocam onu kısa cümlelerle ve hürmetkâr bir tavırla tasvip ve takviye ediyordu.

Aradan bir saatten fazla bir zaman geçmişti ki yeniden misâfir-ler gelmeye başladı; bunlar iftarı evlerinde veya bir başka yerde ya-pıp gelenler olmalıydı. Etraf iyice kalabalıklaştığı sırada yine ezan sesi geldi, yatısı olmuştu. Yine aynı ses, aynı güzellikle içime doldu. Herkes kalkıp dışarıya çıkınca ben de onlara katıldım. Bir set üstün-deki dar yoldan avlunun ucuna doğru yürüyorlardı. Karanlıkta et-raf pek seçilmiyordu ama hemen önümüzde, lâmbaları yanan bir yapı vardı; cemaat oraya giriyordu, ben de girdim. Burası küçük ama şirin bir mescitti, meğer o güzel ezan sesi buradan geliyormuş.

İmamın⁶ tilâveti fevkalâde idi; teravîh arasında hiç duymadığım çok güzel ilâhiler okundu. Sonunda İmam Efendi aşr-ı şerîfî tâkiben dua etti; “...bütün geçmişlerimizin ve burada hâzır bulunan cemaat-in şu anda der hâtır edeceği (aklından geçireceği) kimselerin ervâhı için” dedikten sonra sustu. O anda babam ve kardeşim, yüzünü görmediğim dedelerim, âhirete göçen tanıdıklarım, hepsi birden zihnime dolmuştu. Yirmi saniye kadar bir zaman geçti ve imam fâti-ha çekti. Böyle bir şeye hiç rastlamamıştım; çok zarif ve edibâne idi.

Fâtiha okuyup kalkmak üzere iken arka taraftan bir şamata gel-di; herkes merakla döndü. Ayakta duran bir hanıma bir adam bağı-rıyordu:

-Ben kim oluyorum ki benden dua istiyorsun be kadın, benim ne haddime!

-Aman efendim lûtfedin ...

-Tövbe tövbe, git başımdan, beni günaha sokma!

Mescidden çıkarken onu gördüm; esnaf kılıklı, daha doğrusu amele görünüşlü bir adamdı.⁷ Elbisesi ütüsüz ve eskimiş, yaşı elli altmış arasında, başında kasket, tıraşı uzamış, saçı sakalı kırlaşmıştı. Kadın mahcup olmuş, utanmıştı; birileri onu teselli ediyor, “Meczub bir adam bu, üzülmeyin, olur

⁵ Güfte ve bestesi merhum Neyzen Süleyman Erguner’e âittir.

⁶ O yıllarda çok meşhur bir hâfiz olan Esad Geredeli.

⁷ Eskici Muammer Efendi.

böyle şeyler” diyordu.

Cümbür cemaat tekkeye doluştuk; Hocam yine Nâfiz Efendi'nin yanına oturdu, ben de kapı kenarına iliştim. Yine çaylar geldi, boş-lar toplandı. Hocam seslendi:

-Âsafcığım, Niyâzi! Hadi bakalım, hazırlayın silahlarınızı! diyerek neyini eline aldı.

Birbirinden uzak oturan iki genç adam aynı anda “Eyvallah Ho-cam” dediler ve bıyıklı, ince yapılı olanı, elinde neyle; biraz kilolu olup yaylı tamburunu kılıfından çıkararak arkadaşının yanına oturdu. Konuşmalar kesildi, herkes kıpırdanıp yerinde doğruldu. Neyler ses verdi, tambur ona göre akort edildi. Bir an durup alçak sesle konuş-tular, Hocam, genç neyzene başıyla hafif bir işâret verdi ve neyin se-si yükseldi; odaları, sofaları doldurdu, camlardan süzülüp Boğaz'a doğru aksetti. Ansızın bir pınarı bulmuş gibi oldum; sandım ki içim yıllardır bu sese hasretti. Kâh konuşup kâh yalvarıyor, kâh koşuyor feryad ediyordu. Tambur, sanki onun hâlâdaşı, yoldaşı, can dostuy-muş gibi hafiften ona sesleniyor, yürek yakan bir hasretle inleyerek ardınca gidiyordu. Bu sel gibi akıp giden nağmeler, kaç zamandır içimde sıkışıp kalmış isimsiz duygularımı zincirlerinden kopardı. Gözlerimi kapadım. (Derûnî dostum Hû, göğsümün içinde hıçkırarak ağlıyordu. O ki benim aklımın ve mantığımın çocuğuydu.)

Taksim, bir peşreve dönüştü; iri yapılı, sarışın bir adam⁸ bir işâ-ret yaptı. Peşrevin ardından tambur, o derinden gelen dokunaklı se-siyle kısa bir taksim yapınca uzun bir aaah çekerek okumaya başla-dı:

Âşiyân-ı mürğ-i dil zülf-i perîşânındadır
Kande olsan ey perî gönlüm senin yânındadır
Aşk derdiyle hoşem el çek ilâcımdan tabib
Kılma derman kim helâkim zehri dermânındadır

Ney ve tambur, bâzan biri koşup biri koşuyor, bâzan sarmaşık-lar gibi birbirlerine dolanarak yükseliyor, alçalıyordu. Bir köşeden bir başka feryât koptu, tiz bir ses yükseldi:

Ey Niyâzi, rehber istersen bu yolda aşka uy
Enbiyâ vü evliyâya aşk oluptur muktedâ

Ardından tatlı, dolgun bir sadâ aksetti; baktım, mütevâzı, esmer, bıyıklı yaşlıca bir adam⁹, Kerbelâ şehitleri için bir mersiye okuyordu. Son derece güzel, tatlı, yanık bir sesi vardı. Okuduğu mısralar, bu mısralara çok derin bir acıyı, tükenmez hüznleri yükleyen nağmeler son derece dokunaklıydı, insanın yüreğine işliyordu:

Gel berû ey kamû âdem, ben Hüdâ'dan dönmezem
Çün şehâdet eylemişem, Mustafâ'dan dönmezem

.....

⁸ Camcı Hulûsi Gökmenli.

⁹ Sebîlci Hüseyin.

Zehrinî nûş eyledim, verdim Hasan râhına baş
Çün Hüseyniyem Hüseyinî, Kerbelâ'dan dönmezem

.....

Çün Virân Abdal dedi, ismim Aliyyü'l Murtezâ
Cümle vârim Hayder'imdir, evliyâdan dönmezem

Mersiyenin ardından bir bendirin monoton vuruşlarıyla irkil-dim. Gözlerimi açtım, mescitte bağırان adamdı. Dizüstü oturmuş-tu, ağır ağır, velleleli düyek vuruyordu. Bendirin ortasından geçen zincirin ihtizâziyla her darbe, sanki göğsüme iniyordu. Okudu; ke-sik kesik, hecelere basa basa okudu. Az önceki o güzel sestem dinle-diğim mersiyedeki o ustalıktan eser yoktu; lâkin bu tarazlı ses, bu bendirin heyecanlı bir kalp gibi vuruşları, bir anda bütün benliğimi sarıvermişti. Bu pejmürde adamın bendirinde ve okuyuşunda târif edilmez bir tesir vardı.

Kurre-tül ayn-i Habîb-i Kibriyâsın yâ Hüseyin
Nur-i çeşm-i Şâh-ı Merdan Murtazâsın yâ Hüseyin
Hem ciğerpâre-i Zehrâ Fâtıma Hayrûnnisa
Ehl-i Beyt-i Mustafâ Âl-i Abâsın yâ Hüseyin

Saz ve söz birbirini tâkip ederken ney taksiminden sonra çok güzel bir beste okumaya başladılar; sözlerinden bir şey anlamıyordum, Farsça idi.⁸ Derken iki kişi kalkarak semâ ettiler⁹; sağ elleri ceketin yakasında, başlar sola dönük, gözler yarı kapalı, bestenin âhengi içinde, gökyüzünde kanat çırpmadan süzülen kuşlar gibi, dönüyorlardı.

O akşam, hâfizamda silinmez izler bıraktı; rüya gibi, masal gibi olağanüstü bir geceydi.

O Ramazan gecesinde Muammer Efendi'nin, bendirini vurarak kendine has üslûbuyla okuduğu ilâhîler arasında Hüdâî Hazretle-ri'nin söylediği bir hicaz ilâhî de vardı.

Buyruğun tut Rahmân'ın
Tevhîde gel tevhîde
Tâzelensin îmânın
Tevhîde gel tevhîde

Özbekler Tekkesi'nin kapısı ve sofrası Ramazan boyunca her gece herkese açılmış. Müdâvimlerinden başka meraklılar da gelir-ler, “ Sen kimsin, neye geldin?” diye sorulmaz; izzet ikrâm edilir, yedirilir içirilir, sevgi ve alâka ile kucaklanırmış. Ne ki o gece gelen-lerden biri, ertesi gün Üsküdar Savcılığı'na giderek yazılı şikâyetinde bulunmuş ve Muammer Efendi'nin adını vererek “Tevhîde gel tev-hîde diyorlar, gizli âyin yapıyorlar” demiş. Gerçekte uzun yıllardan beri, sâdece Üsküdarlıların değil, İstanbul'un bütün ehl-i dil, hânen-de, sâzende, hâfiz, şâir ve eski şeyhlerin, tasavvuf meraklılarının ge-lip feyz aldığı, huzur bulduğu bu meşhur tekkeyi bilmeyen yokmuş.

⁸ Hatırlamadığım bir Mevlevî âyini.

⁹ Resuhi Baykara ve Selman Tüzün.

Fakat yazılı bir şikâyet olup “ laiklik elden gidiyor” denince mecbûren muâmeleye konulmuş ve devir Demokrat Parti devri ol-masına rağmen, Muammer Efendi kendini hâkimin önünde bul-muş. Şikâyetten haberdâr olan Şeyh Baba ve yakınları “ Aman bir çâre” deyip Halil Can Bey’e bildirmişler, o da kalkıp sorgu hâkimi-ne giderek kendisiyle görüşmüş. “ Bu adam bir meczuptur, akli ba-şında değil, ne dediğini bilmez. Garibin biridir, tumarhâneye bile girdi” diyerek konunun kapatılmasını rica etmiş. Hâkim de anlayış-la karşılaşmış ve sorgu esnâsında “ Hakkında şöyle bir şikâyet var ama sen o gece “Tevhide gel tevhide demedin, öyle bir şey söyleme-din değil mi?” deyince Muammer Efendi “ dedim Hâkim bey” diye cevap vermiş. Hâkim, onu kurtarmak maksadıyla tekrar sormuş: “Yâni sen o gece “tevhide gel tevhide” demedin, değil mi?” Muammer Efendi boynunu büküp yine aynı cevâbı vermiş: “Dedim Hâ-kim bey.” Hâkim, bakmış ki lâf anlamıyor. Kâtibe dönüp “Yaz, maznûnun ... târihinde mezkûr mahâlde laikliğe aykırı bir şey söy-lemediği tevhide gel demediği sâbit olduğundan” deyip dosyayı kapatmış.

Mahkmeden çıktığında, dinleyici olarak bulunan Halil Can Bey “Ne yaptın erenler, söylemedim deyiverseydin ya!” deyince Muammer Efendi, “ben nasıl yalan söylerim *tevhide gel tevhide* demiyor muyum?” diye cevap vermiş. Halil Can Bey, o sabırlı ve nâzik adam gülmüş ve “Eyvallah Sultânım, haklısın, demiş, hadi bakalım şimdi doğru dergâh-ı şerife ...”

Sultantepe’ye doğru yola revân olmuşlar.

*

Özbekler Tekkesi’ne daha sonları birkaç defa gittim. “Sâmiha Anne, o tekke bir san’at yurdu, bir irfan yuvasıdır. İstiklâl Harbi’n-de çok hizmetleri olmuştur.” demişti. Ve sonra tenbih etmişti: “Ora-ya eli boş gitme.” Ben de imkânım el verdiğiince, çay kahve gibi şey-ler götürüyordum. Ertesi yıl, Mehmet Dede ve Vasfî ağabeyimizle beraber iki-üç kere gittik. Birinde, girişin hemen solundaki odada Nâfiz Efendi’yi ziyaret ettik. Geçmiş zamanlarda sâdece Üsküdar’-da değil, bütün İstanbul’da Kur’an okuyuşu ve sesinin güzelliği ile meşhurmuş. Ancak, herkesin hayrân olduğu Nâfiz Efendi, gurura kapılmaktan korkup “Yâ Rabbî, bu sesi benden al!” diye niyâz edin-ce, Allah duasını kabûl etmiş ve o hârika sadâ gitmiş, ardında bizim duyduğumuz kısık ses kalmış. O gün, kahveler gelince Dedeye sigara-ı ikram etti, kendisi de yâsemin ağzlığına taktı. Karşılıklı sigarala-rını tellendirdiler ve kırk yıllık âşinâlar gibi çok zevkli, derin bir sohbeye giriştiler. Onlar konuşurken ben, söylenenlerin engin mânâ-ları kadar, o eski güzel kelimelerin mûsikîsine kapılıp gitmiş, büyük bir zevk duymuştum.

*

Hocam Halil Can Bey’in anlattığına göre, İstanbul’da ne kadar mûsikîşinas, hâfiz, ehl-i tarîk, urefâ ve zürafa varsa cümlesi buranın müdâvimi imişler. “Herkes buradan bir şeyler almıştır; terbiye , san’at, irfan... Ama artık o eski saltanatı pek kalmadı; Allah Nâfiz Efendi’ye hayırlı ömürler versin, buranın direği odur.” demişti.

Ertesi yıl Nâfiz Efendi dünyâdan göçüp gitti.

*

On yıl kadar önce, bir grup gençle Özbekler Tekkesi'ni görmeye gittik. Bina yeniden inşâ edilmişti, pırl pırlıdı. Lâkin, asırların rûhu sinmiş o kararmış tahtalar, o bel vermiş tavanlar, kırık dökük pence-relele beraber zamânın büyüü de yok olup gitmişti. Bir bölümün-de merhum Necmeddin Efendi'nin oğlu Ethem Bey âilesiyle ikâmet ediyormuş. Bizi misâfir etti. Tekkeyi, mutfağı gezdikten sonra, mes-cidin altındaki odada oturup geçmiş günleri yâd ettik. "Ara sıra toplantılar oluyor, ben de ney üflüyorum. Ama o eski zaman adam-larından kimse kalmadı, yeniler de onların yerini tutmuyor. Hepsi bir hayâl olup gitti." dedi.

Hava güzel, güneş pırl pırlıdı, bitiştirteki kabristandan serçe-le-rin cıvıltıları geliyordu. Ama bilmem neden içimi bir hüzün kapla-mıştı, bir mısra zihnimde tekrar edip duruyordu:

Ol saltanatın yellere eser şimdi yerinde

Dörtlükler

Bekir Sıtkı Erdoğan

Gerçek Şiir

Yaprak gibi dün gönlümü titretti biri,
Gözler âhu, adımlar ürkek ve diri...
Nazm uğruna bir ömrü serap etmezdim,
Vaktiyle eğer görsem o gerçek şiiri!

Kısmetten Öte

Aşkın, nice Hayyam'a birer kûze düşer,
Cilven, dağa yâkut, suya firûze düşer...
Toprak, yol olur; öper o lâhur eteği,
Bilmem ne zaman gölgene bir bûse düşer?

On dört sene önce kaybettiğimiz ferâset

Zeynep Uluant

Değerli mütefekkir yazar Sâmîha Ayverdi, vefâtından sonra derleyip yayınladığı-mız altıncı eseriyle gene bizlerle oluyor.²

“Arkamızda Dönen Dolaplar”, sanki bugün yazılmış kadar ger-çek, çarpıcı, isâbetli olduğu kadar da yürek acıtıcı makalelerden müteşekkil bir başucu kitabıdır.

Sâmîha Ayverdi’nin sağlık sebepleriyle koltuğa bağlı geçirdiği son on senesinin mahsûlleri olan bu makâleler üslûp açısından da önem arz ediyor. Zîra bu kıymetli edîbenin bir nakış gibi işlenmiş sağlam çatılı cümlelerini okurken hissedeceğimiz farklılık, onu ya-kından tanıyanlarda hüznün ve hasret duyguları uyandırabilir. Ya-zar ömrünün sonuna gelmiş olduğunu sanki hissetmiş gibi, zengin birikimini aktarmakta daha da aceleci davranmaktadır. Aslında o, dünyâya geliş sebebinin çocukluğundan beri farkındadır ama insan ömrü kısıtlıdır. O zamana kadar yazamadıklarını, herhangi bir se-beple dağarcığından çıkarıp amme hizmetine tevdi edemediklerini, sebil gibi akıtmak mecburiyetindedir. Mecburdur zîra ezelden na-siplidir ve bu nasîbin zekâtı olarak da “yaz” emrini almıştır. Kâl û belâda tâ Cenâb-ı Hakk’ın ruhlara “Ben sizin Rabbiniz değil mi-yim?” diye sual ettiği bezm-i eleste o ,”belî” (evet) diyenlerdendir ki dünya planında da işte bu emir mücibince yazmış, yazmış ve yazmıştır.

Bunun içindir ki Sâmîha Ayverdi’nin sanatı sun’i değil Allah vergisidir. Onun için eserlerinde fikir ve sanatı mükemmel bir şekilde telif etmiştir.

Ermeni meselesi, Yunan megalô ideası, misyonerlerin yıkıcı faaliyetleri, gereksiz müsâmaha, dış politikamızdaki vahim hatâlar, tek dışı kalmış Avrupa medeniyetinin çifte standardı, Osmanlı’nın adâleti gibi nice bahsin, on beş yirmi sene önce kaleme alınmış bu eserde yer aldığını göreceğiz ve on dört sene önce kaybettiğimiz fe-râsetin hasretini daha da çok hissedeceksiniz.

Bir paragrafının sırasında bir makâleye bedel olduğu “Arka-mızda Dönen Dolaplar” , Müslüman Türk’e oynanmak istenen oyu-nu bütün teferruatı ve cesur üslûbu ile sarîh bir şekilde ortaya koy-maktadır. Tıpkı şu satırlarda olduğu gibi :

² Dile Gelen Taş 1999, Râtibe 2001, Ezeli Dostlar 2004, İki Âşinâ 2003, Dünden Bugüne Ne Kalmıştır 2006.

“Batı, sömürgelerini terk etmişse bu, bıkip usandığından ya da insânî endişelerinden değil, oralardan kovulması yüzünden pabuçsuz kaçmaya mecbur oluşundandır. Ama hâlâ aç gözleri, bırakmaya mecbur oldukları topraklara dikilmiş bulunuyor. Bir bakıma o iptidâî kavimlerin az çok gözlerini açmış olmaları yüzünden ancak dış geçirebildiği ölçüde oralara yapışmış, bir türlü de kopup ayrılmıyor. ‘Dağdan gelir, bağdakini kovar’ fehvâsınca işte Afrika’nın siyâhî sâhipleri meydanda. Sanki toprağın ve dolayısıyla idârenin sâhibi onlar değil de batılılar.”

Temennîmiz, Sâmiha Ayverdi’nin basîretli kaleminden dökülen bu yerinde îkazların, ilgili mercîlere ulaşarak gâyesine varmasıdır. Vefâtının on dördüncü yılında rûhu şâd, mekânı cennet olsun.

Bu cennet vatan

Beynun Akyavaş*

Rahmetler yağdı, şimşekler çaktı, yıldırım-lar düştü, kasırgalar koptu beynimizin içinde!... Çanakkale’de, o mübârek Gelibolu Yarımadası’nda neler oldu bize? İnsan bu kadar heyecanlanabilir mi? Allah yolunda, va-tan millet uğrunda şahlanan “şehid oğlu şehid” Türk askeri senin için ne söylenebilir, ne yazılabilir, ne yapılabilir? Mehmed Âkif Ersoy merhum senin için o muhteşem, o geçilmez, o aşılmaz Çanakkale Şehidleri âbidesini ebediyete bırakmamış mıydı? Senin büyüklüğü-nü, senin ancak “Bedr’in arslanları”yla kıyaslanabilecek şânını, o kâbına erişilmez vatan şâiri haykırmamış mıydı?

*Eski dünya, yeni dünya, bütün akvâm-ı beşer,
Kaynıyor kum gibi, mahşer mi, hakikat mahşer.
Çehreler başka, lisanlar, deriler rengârenk,
Sâde bir hâdise var ortada: vahşetler denk.
Kimi Hindû, kimi yamyam, kimi bilmem ne belâ...
Hani, tâuna da züldür bu rezil istilâ!
Bomba şimşekleri beyninden inip her siperin,
Sönüyor göğsünün üstünde o arslan neferin.
Ölüm indirmede gökler, ölü püskürmede yer,
O ne müdhiş tipidir: savrulur enkaz-ı beşer.
Kafa, göz, gövde, bacak, kol, çene, parmak, el, ayak,
Boşanır sırtlara, vâdilere, sağnak sağnak.
Vurulup tertemiz alnından, uzanmış yatıyor,
Bir hilâl uğruna, yâ Rab, ne güneşler batıyor!*

Bu ilâhî şiirin benzerini bile yazmak mümkün olmadığı gibi başka bir dile tercüme etmek de mümkün değildir. Kelimelerin için-deki o gizli mânâlar, o esrarlı sesler başka bir dile nasıl çevrilebilir? Bu gizli mânâları, esrarlı sesleri ancak müşterek şanlı geçmişlerin, bahâ biçilmez değerlerin, aziz hedeflerin, anlatılmaz heyecanların ve göz kamaştırıcı müşterek bir geleceğin çocukları olan o koca Türk milleti anlar.

Cesâret, kahramanlık çok zor şartlarda ortaya çıkan ve nâdi-ren görülen rûhî bir güç, müdhiş bir büyüklüktür. Nâmusu, şrefi bildiği vatanını, milletini, mukaddesâtını koruyabilmek için bir in-sanın

* Prof. Dr. Ankara Üniversitesi, emekli öğretim üyesi.

korkmadan tehlikeye atılması, hatta canından, hayâtından vazgeçmesi kim bilir nasıl bir îman gücü, nasıl devleşmiş bir ruh hâlidir!...

*Çanakkale içinde Aynalı Çarşı
Ana ben gidiyorum düşmana karşı*

türküsüyle ellerini öptüğü anasından, babasından, gönlünü bıraktığı selvi boylusundan ayrılıp giden kahramanlar kahramânı Meh-metçiğin, kınalı koçyiğitlerin Çanakkalesi işte bu emsalsiz îman gü-cü, işte bu ruhtur.

Yollara düştük. Gözüme Çanakkale'nin otları bile kahramanmış gibi göründü. Toprak herhalde şehidlerin ve gâzilerin kanıyla yuğu-rulduğu, şehidlerin kemikleriyle dolu nur olduğu için otlar başka türlü parlıyor, nazlı, nârin çiçekler başka türlü açıyor.

Karşımızda Rumeli Fâtihi Gâzî Süleyman Paşa'nın gazâ arkadaşlarından Ece Bey'in Eceabad'ı ve Fâtihi Sultan Mehmed Hân'ın hem mühendisi hem mîmârı olduğu, kalp şeklindeki Kilitbahir Ka-lesi. Çanakkale'deki yine Büyük Fâtihi'nin yaptırdığı Kal'a-i Sultânî yâni Çimenlik Kalesi'nin karşısındaki Kale'nin âdeta haykırdığını duyuyoruz:

Dur yolcu! Bilmeden gelip bastığın
Bu toprak, bir devrin battığı yerdir!
Eğil de kulak ver, bu sessiz yağın
Bir vatan kalbinin attığı yerdir!..

Gözlerimizde yaşlar, dilimizde Fâtihalarımızla, duâlarımızla harp sahalarını dolaşıyor ve her şeyi ama her şeyi görmeye, anlama-ya çalışıyoruz. Sultan Abdülhamid'in Hamidiye ve Sultan Abdül-mecid'in Mecidiye Tabyaları.

Yeniköylü Hâfiz Nazmi Bey ile Tophâneli Yüzbaşı Hakkı Bey'in berâberlerindeki kahramanlarla, Nusrat Mayın gemisiyle gizlice mayın döşedikleri Mecidiye Tabyası'nın önündeki Karanlık Liman. Bugün Çanakkale Deniz Müzesi'nde ancak maketini görebildiğimiz Nusrat Mayın gemisi buralarda ebediyen muhafaza edilmeli ve genç nesillere şerefle, iftiharla gösterilmeliydi.

Top bataryasının 16 askeri şehit olduktan, 24 askeri ağır yaralandıktan sonra ayakta kalabilen 3 asker var: Yüzbaşı Hilmi Bey, Balıkesir'in Havran kazâsı Çamlık köyünden Mehmed oğlu Seyid ve Niğdeli Ali. Can pazarı!... Allah Allah nâraları, tekbir sadâları kulaklarda uğulduyor. Ortada mataforası, mermi vinci bozuk bir top ile 215 kıyye yâni bir hesâba göre 276, başka bir hesâba göre 286 kilo ağırlığında bir mermi var. Karşıda canımızı almaya gelmiş Océan zırhlısı!.. Artık sonumuz yaklaşmış gibi!.. Târihin tozlu sayfa-larına karışmak üzereyiz!..

Mehmed oğlu Seyid, “o arslan nefer”, “göğsündeki kat kat îman kal'asıyla” bir insanın kaldıramayacağı ağırlıktaki mermiyi yâ Allah yâ Bismillah bir hamlede sırtladığı gibi topun basamaklarından çıkıp namluya sürmüş. “Gökler ölüm indirmede, yer ölü püskürmede.” An işte o anmış!.. Mermi tam bir isâbetle Océan'ın bacasından içeri gir-miş ve koca zırhlı “Kimi Hindû, kimi yamyam, kimi bilmem ne belâ” olan “En kesif orduların”

Haçlı hayallerini de peşinden sürükleyerek Çanakkale Boğazı'nın karanlık sularının dibine gitmiş. 18 Mart 1915.

Cevat Paşa gözlerinden boşanan yaşlarla secdeye kapandıktan sonra Seyid'e sormuş: Seyid, oğlum, sen bu mermiyi ne yaptın da, nasıl yaptın da kaldırdın, demiş. Seyid önüne bakmış ve: Kumanda-nım, anamın bana küçükken öğrettiği bir dua vardı, birden o geldi aklıma, onu okudum, mermi kendiliğinden kalkmış gibi oldu, de-miş. Paşa hem ağlıyor hem de merakla soruyormuş: Evlâdım, hangi duaydı o, hangi dua? Seyid, kahramanlara mahsus sessiz büyüklü-ğüyle anasının öğrettiği duâyı tekrarlamış: *Lâ Havle Velâ Kuvvete İllâ Billâhi'l-Aliyyi'l-Azîm*.

Mehmed oğlu Seyid'e 18 Mart Deniz Zaferi hâtırası olarak on-başılık rütbesi ile aç, susuz, uykusuz, yorgun her biri emsalsiz bir kahraman olan askerimize verilebilen ekmekten bir fazlasının veril-mesi düşünülmüş ise de Seyid Onbaşı rütbeyi kabul etmiş ama ar-kadaşlarım açken benim boğazımdan geçmez diyerek bu bir fazla ekmeği kabul etmemiş.

Yolumuza devam ediyoruz. Bâzı şehitliklere ulaşamadığı gibi hangi şehidin nereye defnedildiği de, toplu mezarlarda hangi şehit-lerin olduğu da bilinmiyor. Mezarların çoğu kayıp!..

Havuzlar Şehitliği, Soğanlıdere Şehitliği, Alçıtepe (Kirte), 4. Tüm. 2.Al. 1. Tab. Kumandanı Binbaşı Lutfi Bey'in "Yetiş Yâ Muhammed Kitabın Gidiyor" nârasını attığı Kerevizdere, 17. Al. Kumandanı Yarbay Hasan Bey'in son nefesini vermeden önce yerinden güçlkle kalkarak kendisini karşılamaya gelmiş Peygamber Efendimiz'e: "Neden Zahmet Buyurdun Yâ Resulullah" dedikten sonra şehit düştüğü mübârek yer, Fransız birliklerinin çıkarma sahası Morto (Ölüm) Koyu, 256 bin şehidimiz için Çanakkale Muhârebelerinden kırk sene sonra Eski Hisarlık Tepesi'nde yapılmış Şehitler Âbidesi.

Bu Âbide'nin içinde, sütunların ortasında dev gibi, muhteşem bir Türk askeri olmalıydı diye düşünürüm. Bununla berâber bütün dünya biliyor ki, Çanakkale onların mübârek kanlarıyla, aziz canla-rıyla yapılmış, "Bir Hilâl uğruna batmış Güneşlerin" âbidesidir.

Biraz ileride gözüme bir mezar ilişti. Bir meçhul askerin meza-rıydı bu mezar. Baş taşında aynen şunları okudum:

"Meçhul Asker
Çanakkale Savaşları sırasında
Bir Anzak askeri tarafından
Gelibolu Yarımadası'ndan
Avustralya'ya götürülen
Bir Türk askerine âit Kafatası.
Avustralya hükûmetince
10 Mart 2003 günü Türk makamlarına
Teslim edilmiş ve 18 Mart 2003 günü
Buraya defnedilmiştir."

Çanakkale Muhârebelerinde Türk askeri hatta kendisi de yaralı olduğu halde yaralı düşman askerlerini bile sırtında taşıyıp tedâvi çâreleri ararken

vahşetlerden bir vahşet, canavarlıklardan bir cana-varlıktır bu. Şu anda düşündüklerimi, hissettiklerimi karşılayabile-cek kelime bulamıyorum, bulabilecek bir insan da tasavvur edemi-yorum doğrusu. Haçlı medeniyet dedikleri bu olsa gerek!...

Seddülbahir Köyü, Seddülbahir Tabyaları, Ertuğrul Koyu, Er-tuğrul Kalesi. 3 Kasım 1914 Çanakkale Muhârebelerinin başladığı, ilk şehitlerimizi verdiğimiz mukaddes topraklar. Gencecik 5 subay ve 81 Mehmetçik, Sultan IV. Mehmed'in Vâlidesi Hatice Turhan Sultan'ın yaptırdığı Ertuğrul Kalesi'nin önünde "uzanmış yatıyor-lar". İnsan kuvvetinin çok üstünde bir kuvvetle çarpışan Türk as-keri!.. Oluk oluk kan akıyor Seddülbahir'de.

Zığindere, Sargıyeri, ilk tıbbî müdâhalelerin, tedâvilerin yapıldığı yer. Askerimizin boğaz boğaza döğüşürken eline geçmiş veya kendi askerlerinin bırakıp kaçtıkları, bizim askerimize sığınmış ya-ralı düşman askerleri de orada tedâvi görüyorlarmış!.. Hastahâne olarak kullanılan çadırlarda yaralı binlerce düşman askeri Türk'e mahsus bir asâletin, dînî ve millî bir terbiyenin himâyesinde!...

Sargıyeri'nin ne olduğunu ve kendi askerlerinin de binlerce ya-ralı Türk askeriyle berâber orada tedâvi gördüklerini bildikleri hal-de bir baskınla ağır bir top ateşine tuttukları ve tonlarca bomba yağ-dırdıkları Zığindere'de binlerce genci paramparça eden medenî Av-rupalı!.. Demek ki bu canavarlar harbin de bir insan tarafının, bir nâmusunun olduğunu bilmiyorlarmış!...

Ne hayâsızca tahaşşüd ki ufuklar kapalı!
Nerde – gösterdiği vahşetle "Bu bir Avrupalı!"
Dedirir – yırtıcı, his yoksulu, sırtlan kümesi,
Varsa gelmiş, açılıp mahbesi, yâhud kafesi!

Kabatepe, Kanlı Sırt ve Bomba Sırtı Şehitliği. Bir tek askerimiz kalmadan, Kumandanları Yarbay Hüseyin Avni Bey ile berâber düşmanla yapılan göğüs göğüse süngü harbinden sonra tamâmı şe-hitler kâfilesine katılan 57. Alay!.. Bugün ordumuzda 57. Alay bu-lunmamaktadır.

Arıburnu Yarları ve Mustafa Kemal Atatürk'ün göğsünün üs-tünde bulunan ve bir şarapnel parçasıyla parçalanarak o kahramâ-nın, Gâzi'nin hayâtını kurtaran saatin parçalandığı Conkbayırı. Ata-türk bu saati hâtıra olarak Liman Von Sanders'e vermiş.

Gelibolu Yarımadası, Çanakkale cehenneme dönmüş, kan der-yâsına dönmüş. Niçin? Kur'ân-ı Kerîm aşkıyla, vatan millet aşkıyla, nâmus, şeref, haysiyet, hürriyet sevdâsıyla, geçmişimiz ve geleceği-miz için. Bu şanlı destânı yazan kahramanlarımıza, "devirleri herc ü merc eden" Mehmetçiğimize gözyaşlarımıza karışan ebedî hürmet-lerimizi, minnetlerimizi ve hayranlıklarımızı ifâde etmekte ne kadar âciz kalıyoruz!..

Gelibolu ziyâretimde aldığım notlardan ortaya çıkan yazıma, bir "Devlet ve millet düğünü" olarak gördüğü Çanakkale Muhâre-belerine çok genç bir üsteğmen olarak iştirak etmek, "mübârek vatan topraklarının

müdâfaasında bulunmak şerefine nâil” olan babam merhum Ragıp Akyavaş’ın Târih Meşheri (c.I, s. 221-222) adlı eserinde yer alan Bayramıçlı Mehmed başlıklı yazısıyla devam etmek istiyorum:

“1915 senesi Nisan ayının 25. günü Çanakkale’nin mübârek top-
raklarına çıkan müşterek İngiliz-Fransız kuvvetlerinin Mayısın 24. gününe
kadar durup dinlenmeden yaptıkları taarruz sonunda yalnız bizim
Arıburnu mıntakasında verdiğimiz zâiyat on binden çok fazladır. Bir o
kadarını da karşı taraf kaybetmiştir.

Birbirine beş on metre mesâfede bulunan iki taraf siperleri ara-sında
tınazlar gibi yığılıp kalan ve tabiatıyla sıcaktan taaffün eden cesetleri ve
toplanamayıp oldukları yerde kalan binlerce yaralıyı toplamak için
düşmana yapılan dört beş saatlik bir mütâreke teklifi reddolundu. Aynı
fecî levha daha cenupta Seddülbahir mıntakası-da da müşâhede
olunuyordu. Hele orada Zığındere bölgesinde Ya-rımada’nın en kanlı
muharebeleri veriliyordu. Bu mıntakada harp eden cenup grubumuzun
yalnız bir hafta içindeki zâiyat miktârının 16.000 raddesine çıktığını
söylemek muhârebenin dehşetini göster-meye kâfidir sanırım.

Arıburnu’ndaki dört beş saatlik mütâreke bâzı sıkı şartlarla ka-bul
olundu:

1. Cesetleri ve yaralıları toplamak için yalnız doktor ve sıhhiye erleri
kullanılacak, bunların arasında bir tek muhârip subay ve er
bulunmayacaktır.

2. Toplama müfrezeleri etrâfi gözetlemeyecekler, şüpheli hare-kâтта
bulunmayacaklar ve üzerlerinde fotoğraf, harita, kâğıt kalem gibi şeyler
taşımayacaklardır.

Yapılan mütârekeden birkaç gün sonra hemen hâdise mahal-linde
bulduğum bir silâh arkadaşımdan dinlediğim şu hamâset ve kahramanlık
levhasını olduğu gibi naklediyorum:

Kumandan Esad Paşa beni tarassut mahalline çağırıtı:

- Oğlum, subay işâretlerini sök, nefer kılığına gir ve koluna bir
sıhhiye bandı tak, toplama müfrezesine katıl, şüpheyi dâvet etme-den bir
er gibi hizmet eder görün ve etrâfi gözetle. Kafanın içinde ne
saklayabilirsen, müşâhedelerini bana bildir.

Cesetlerin arasında dolaşıyorduk. İngiliz sıhhiye subay ve erle-ri de
bizimle berâber çalışıyorlardı. Muazzam bir gemi mermisinin açtığı bostan
kuyusu kadar büyük bir çukurun başındayız. Cesetle-ri birer birer
çıkarmaya başladık. Bizimkileri biz bir kenara yığdık. Onlar da
kendilerine âit olanları ayırıp bir kenara yığdılar.

Bu esnâda kulağımıza bir inilti geldi. Sağ kalmış biri var dedi-ler.
Ağır ve hem de çok ağır yaralıydı. O çukurun içinde günlerce aç ve susuz
kaldığından bitkin bir haldeydi. Yüzüne baktım, biz-dendi. Karayağız bir
Anadolu uşağı! Mecalsiz eliyle mütêmâdiyen işâret ederek su istiyordu.

Yanımızda duran İngiliz subayı belinde takılı olan içi buz gibi su
dolu kocaman matarasını acele çıkardı ve cidden insânî bir şef-katle
yaralıya İngilizce iç diyerek uzattı.

Kahraman nefer titreyen eliyle matarayı aldı. Biz bir solukta suyu
ağzına boşaltacağını sanıyorduk. Ne kadar aldanmışız meğer. Yaralı
evvelâ mataraya şöyle bir baktı, fersiz siyah gözlerini İngi-liz’e çevirdi.
Bu anda şimşek çaktı sandım. Mecalsiz zannettiğimiz eli çelikten bir
zenberek olmuştu sanki! Minnetsiz bir tavırla:

- Düşmanın suyu içilmez!... dedi ve matarayı fırlattı attı!... Asil başı bir tarafa devrildi, o kara gözleri bir daha açılmamak üzere kapandı!..

Bu arslanın, bu kahraman askerin mübârek naaşı önünde do-nakaldık. İngiliz o heyecanla onun bir Müslüman olduğunu unu-tarak huşû ve hürmetle istavroz çıkarmaya başladı.

Üzerinde taşıdığı künyeye baktık: Alay 48, Tabur 3, Bölük 12, Bayramiçli Mehmed!...”

Bayramiçli Mehmed’in köyünü, kasabasını görmek istedim, Bayramiç’e kadar gittim. Kaymakam Bey’e Bayramiçli Mehmed’in âilesinden hayatta olan kimler var acaba diye sordum. Kaymakam Bey Çanakkale Muhârebelerinde şehit düşen Bayramiçli Mehmed’-lerin elinde bulunan listelerini getirdi ama listeler uzayıp gidiyor!.. Bu sayılamayacak kadar çok olan Bayramiçli Mehmed’lerin içinde hangisi benim aradığım Mehmed! Doğrusu ben bütün şehitlerimizi arıyorum ve üzerimizdeki haklarını helâl etmeleri için her zaman dualar ediyorum. Bayramiç’den melûl mahzun ayrıldık.

Yine düştük yollara. Balıkesir’in Havran kazâsından geçtik, yemyeşil Kaz Dağlarını aştık, ormanların içinden dolaşıp kıvrıla kıvrıla, yüksele yüksele eski adı Çamlık, yeni adı Koca Seyid olan bir köye vardık. Köylüler her Türk köyünde olduğu gibi güleryüzle koştular, hoşgeldiniz dediler. İçimizden biri bir delikanlıya sordu:

- Delikanlı, Seyid Onbaşı’nın kabrinin yerini biliyor musun?

Delikanlı başını gururla kaldırarak cevap verdi:

- Dedem yâhu!...

Gün batmak üzereydi. Köyün mezarlığına girdik. Seyid Onba-şı’nın kabrini askerler yaptırmışlar, tertemiz. Baş taşında:

“Çanakkale Kahramânı

Koca Seyit Çabuk

1889-1939

Rûhuna Fâtîha”

yazılı. Gözlerimizde yine yaşlar, içimizde yine fırtınalar, öylece dur-duk!..

Seyid Onbaşı muhârebelerden sonra nasıl yaşadı acaba? Okuduklarımdan ve dinlediklerimden öğrendiğime göre Allah'dan baş-ka kimselerin önünde eğilmedi. Yoksul bir hayat yaşadı, beli bükül-dü ama hiç eğilmedi. Hamallık yaptı, dağdan sırtında odun taşıdı fırınlara, yine eğilmedi!..

Seyid Onbaşı bir gün sırtında odunlarla dağdan inerken şiddetli bir yağmura yakalanmış, ıslanmış, üşümüş, hastalanmış ve nihâyet Çanakkale Zaferi'nin hayalleri ve saâdetleri içinde şehit arkadaşları-na kavuşmuş!.. Mekânları cennet olsun.

Seyid Onbaşı'nın üç evlâdı varmış: Fatma, Ayşe ve Ali Osman. Kızlarından Ayşe Hanım bugün hayatta ve 97 yaşında, ama artık kimseyi tanımıyor, sâdece tebessüm ediyor. Olsun! Âdem ile ağabe-yi bakıyorlar ninelerine, bir de Askerî Hastahâne!...

Âdem, bir ayranımızı içmeden salıvermem sizi dedi. Şerefinden başka hiçbir şeyi olmayan bir köy evine girdik, sedirin üzerinde oturan melek yüzlü Ayşe Hanım'ın ellerini öptük, hayır duâsını al-dık.

İçimizden biri Âdem'e, Seyid Onbaşı'nın torununun oğluna, yi-ne sordu:

- Âdem, sen de deden gibi 286 kiloluk bir mermiyi kaldırabilir misin?

Âdem, o sessiz delikanlı, birden doğrularak kükredi:

- Bu vatan bizim, bu topraklar bizim. Günü gelirse kaldırırız el-bet!..

Bastığın yerleri Toprak diyerek geçme, tanı!

Düşün altındaki binlerce kefensiz yatını.

Sen şehid oğlusun incitme, yazıktır, atanı

Verme, dünyâları alsan da, bu cennet vatanı.

Mehmed Âkif'in Büyük Dostu Süleyman Nazif

Hicran Göze

Peyâmi Safâ'nın "İşte fikra budur" dedir-ten yazıları arasında dolaşırken tesâdüf ettiğim unutulmuşların arasında Süleyman Nazif de vardı. Günümüz gençliğinin kim olduğundan haberi bile olmayan bir Süleyman Nazif... Peyâmi Safa, onu o muktedir ve kuvvetli kalemiyle andığı yazısını bir sualle bitiriyordu. "Âkif'i andığımız bu günlerde, onun en büyük dostunu ve ideal yoldaşını, ölümünün on dördüncü yılına dün girdiğimiz Nazif'i nasıl unutabiliriz? Anlamıyorum." diyerek.

Tasvir-i Efkâr'da çıkan bu fıkrasının târihi 1941'di. 2008'i sürdürdüğümüz şu günlerde de onu hatırlayan veya hatırlatan var mı?

Fikrin ve vatanseverliğin, magazin seks merkezli haberleri ve bunaldığımız siyâsî dedikodularla yer değiştirdiği gazetelerin, köşe başlarını tutmuş hanım ve bey yazarlarının kalemlerine de seksten arta kalan zamanlarda takılan isimlerin ne olduğu da hepimizce mâlum. Onlar, o zor günlerde hayatlarını vatan için fedâ ederken, kalemlerini Mehmetçiğin tüfeği gibi kullanan Süleyman Nazif gibi âbide şahsiyetleri tanımazlar bile... Zâten Âkif'in büyük dostu bu muhteşem adamın şimşeklerle, kasırgalarla kıyaslanan dili de bugünün insanının birkaç yüz kelimenin içine sıkışmış zavallı Türkçesiy-le geçmişimizi dolduran birçok kıymetli şâir ve yazar gibi anlaşıl-mazlığı seçmiştir. 80, 100 sene öncesinin büyük edebiyatçıları nes-ri ve şiiri ile anlayamaz hâle gelen, daha doğrusu getirilen bir nesil acaba hangi ülke de vardır?

Süleyman Nazif'in coşkun ve kıvrak zekâsının parıltıları ile do-lu yazılarının ve şiirlerinin karşısında anlamadığı için hiçbir şey hissedemeyen bir nesil ne kadar tâlihsizdir. 1870'te Diyarbakır'da baş-layıp 1927'de İstanbul'da sona eren bu 57 senelik kısa ömür çok ye-rinde insanı ağlatarak hüznlendiren o zor ve fâcialı günlere götü-rür. Ama kıvrak zekâsının ürünü olan pek çok hâdiseyle de güldü-rür ve düşündürür. Herhalde edebiyat târihimizde bir kısa ömre bu kadar çok espri, nükte ve mizah sığdırmış bir başka yazar yoktur. Onun karakterini, şahsiyetini anlamak için bir kitap dolduracak ka-dar zengin o nüktelerini, hazırcevaplığının ve zekâsının ürünü olan o esprilerini de bilmek lâzımdır.

Sesi sanki mizâcının aynasıdır. Hakkı Süha Gezgin bu sesi o ka-dar güzel tasvir eder ki: "Çınlamayan, fakat fırlattığı sözlere gülle hızı veren bir sesi vardı. Havayı ateş yapan bu sesin heyecansız zamânını ben hiç hatırlamam. Çünkü boşuna konuşmazdı. Söylemeye katlandığı vakit ise,

sözleri çıplak kılıçlar gibi şakırdardı.” diyerek... O şakırdayan kılıç-lar Balkan Savaşı’nda ve İstanbul’un o feci işgal günlerinde hiç kını-na girmede, ölümü göze alarak hep şakırdadı. Bu asabî, sinirli ve saldırgan karakterinin arkasında o kadar yumuşak ve kırılmış bir hâli vardı ki... Hâlide Edip’e “Bize analık et” deyip ellerine sarıldığı o gün sanki yaralı ve âciz bir çocuk gibiydi.

Târih 1919’u göstermekteydi. Amerika nâmına hakemlik rolünü üstlenen King-Crane komitesi Trakya ve Anadolu temsilcilerini dinleyecekti. Komite, Trakya temsilcilerine utanmadan “Bulgarları Yunanlılara tercih etmez misiniz?” diye sormuştu. Trakya grubunun temsilcilerinin tercümanı Hâlide Edip’e “bize analık et, bizim için de tercümanlık et” diyen, Anadolu grubunun temsilcisi Süleyman Nazif’in o günkü hâli büyük romancının unutulmazları arasına girmiş, Türkün Ateşle İmtihani’nda o günü şöyle anlatmıştı: “Süleyman Nazif Bey’in o vakur kafasıyla, hârikulâde gözlerinin bakışını hiç unutmam. Benim elimi bir küçük çocuğu himâye eder gibi tutmuş, ‘Bize bu gün analık et, bizim için de tercümanlık yap’ demişti. Onlar Anadolu’yu temsil ediyorlardı. Süleyman Nazif Bey konuştu. Şüphe götürmeyen bir Türk çocuğu olanlar, Doğu Anadolu’da Ermenistan istemiyorlardı. Heyetten biri kıt’alden bahsetti. Süleyman Nazif Bey sinirlendi....” diyen satırlarla...

Balkan fâciasının yaşandığı o karanlık günlerde İstanbul’un gaf-let içinde yaşayan dejenere kesimlerini “İstanbul Eğleniyor” makâ-lesiyle topa tutmuştu. Ya 1920 senesinin çok soğuk bir gününde İstanbul Dârülfünunu’nda, güya Pierre Loti’yi anmak için yaptığı o müthiş isyan konuşması hiç unutulur muydu? Onu dinleyenler arasında o günün heyecanlı gençlerinden Yâkup Kadri de vardı. Kür-süde konuşmak üzere olan Süleyman Nazif’e şüphe tarafı ağır basan bir huzursuzlukla bakıyordu. Fransız generali Franchet d’Esperey’-in azınlıkların coşkun alkışları içinde bir fâtilh gibi girdiği, her tara-ın askeri kıtalarla dolduğu, harp gemilerinin toplarını İstanbul’a çe-virdiği o korkunç günde Hâdisat gazetesinde siyah bir çelenkle çer-çeveleyip yazdığı “Kara Bir Gün” makâlesinden sonra başına neler gelmişti. Fransız generalinin “Onu yakalayınız, kurşuna diziniz “ diye kükreyen öfkesinden, yâni ölümün kıyısından, araya girenlerin sâ-yesinde zor kurtulmuştu. Nazif’in hayâtını yazan İbrâhim Alâettin Gövsa o makâle için “Felâketler karşısında bir an için şaşırıp sinmiş gö-rünen Türk İstanbul’un ilk isyan hamlesidir” der. İşte genç Yakup Kadri, kürsüde “tepeden tırnağa ilikli siyah redingotu içinde bir eski vâli edâsiyle” konuşmaya hazırlanan Süleyman Nazif’in “Kara Bir Gün” makâlesinin Fransızlar üzerindeki o kötü tesirini silmek için onlara ilân-ı aşk etmesinden korkuyordu. Yüksek rütbeli Fransız subayları bir Fransız yazarı için tertip edilen bu ihtifâli bir dost-luk ilânı olarak gördükleri için ön sıradaki koltukları doldurmuşlardı.

Ama konuşma Yâkup Kadri’nin ve oradaki genç yaşlı bütün Türklerin millî hislerini galeyana getirecek kadar coşkun ve cesur başlamıştı. Yazar Vatan Yolunda adını taşıyan kitabında o târihe geçecek dakikaları şu

satırlarla anlatır. “ Fakat hayır! İşte Süleyman Nazif Bey kürsünün üstünde şimdi büsbütün başka bir adamdı. Kapkara bir sakalla çerçevenilmiş yağız çehresi eski Asur kahramanlarının çetin ifâdesini almıştı. Arada bir elinde tuttuğu kâğıttan kaldırıp bize doğru çevirdiği gözlerinde sanki şimşekler çakıyor gibiydi. Sesinde bir hücum borusunun insanı yerinden oynatan sert yankıları vardı.”

Süleyman Nazif ne Fransa’dan ne de Pierre Loti’den bahsetmiş-ti. Yâkup Kadri onun Türk milletinin düşmanları üzerine yıldırım-lar yağdırdığını yazmaktaydı.

O büyük bir coşkunluk ve cesâretle “Kim demiş ki, biz harbe bil-meyerek, istemeyerek girdik. Hayır, bin kere hayır. Biz bu harbe bile bile, seve seve girdik ve girişimizden hiç de pişman değiliz. Hatta bu gün mâruz kaldığımız zulümler karşısında kanımızın son damlasına kadar mücâdeleye azmetmiş bulunmaktayız” diye haykırıyordu. Fransız subaylar suspus başlarını öne eğmişlerdi. Ama herkesi heyecanlandıran bir şey daha olacaktı. Nazif bu sefer bakışlarını dinleyenler arasında bulunan Ve-liahd Mecid Efendi’ye çevirmiş ona hitap ediyordu: “Ceddi emcediniz Fâtih Sultan Mehmed’in büyük bir hatâsı var. Ortodoks kilisesini hâk ile yeksan edecekti, etmedi. Bugün bizler bu hatânın cezâsını çekmekteyiz.” Veliâhd da heyecanlanmış, kendini tutamayarak “Onun ahfad ve ev-lâdı bu hatâyı tâmir edecektir.” diye bağırmişti.

Yâkup Kadri salona hâkim olan büyük heyecânın tesiriyle bil-hassa gençlerin Süleyman Nazif’in bir işâretiyle düşman süngüleri-nin üzerine atılacak hâle geldiklerini de yazmaktadır. Nazif böyle bir işârette bulunmamıştı. Ama Yâkup Kadri’nin ifâdesiyle “Millî Mücâdele şuurunun hangi mantıktan, hangi gerçekten kuvvet aldığını bildirmiş olmuştur.”

Bu müthiş olay Süleyman Nazif’in seçkin ve kıymetli yüz kişiy-le berâber Malta’ya sürülmesine orada yirmi ay çile doldurmasına sebep olacaktı. Sürülenler arasında Enver Paşa’nın babası Ahmet Paşa’da vardı.

Hürriyet kahramânı olarak sevdiği ama İttihat Terakki’nin pa-şası olduktan sonra çok soğuduğu, sık sık “Allah cezâsını versin En-ver Paşa, Enver Bey’i katletti” dediği Enver Paşa’nın babasına o ken-dine has espri ve nükteleriyle “Paşa gel, seni bir de burada evlendire-lim, İstanbul’da bir oğlun dünyâya geldi, koca Osmanlı İmparatorluğunu batırdı, belki Malta’da bir oğlun daha doğar da o da İngiliz İmparatorluğu-nu batırır!” diyerek durmadan takılıyordu. Bir kere de “Ben harama hiç uçkur çözmedim” diyen Ahmet Paşa’ya gene kendini tutamayarak “Keşke helâle de uçkur çözmeseydin” deyivermişti.

Malta ile alâkalı nefis bir esprisi daha vardır: Malta’dan dönü-şünde Ahmet Haşim’e orada çektiklerinden, konservelerin ilk icat edildiği devirden kalma konserveleri yedirdiklerinden bahsederken Hâşim’in, “ne etinden” diye sorması üzerine “İnsan etinden değil kat’iy-yen! İngilizler insan etini hiç başkalarına yedirirler mi? Kendileri yerler” demişti. O Asurî çehresinin, simsiyah bıyık ve sakalının arasından biraz öne çıkarak parlayan dişlerinin arkadaşlık ettiği gülümsemesi-nin ve o parlak siyah

gözlerinden fıskıran zeki ve canlı bakışlarının, nüktelerinin dinleyenlere çok tesir etmesinin sebepleri arasında ol-duğu dostlarının da, düşmanlarının da ittifak ettiği şüphe götür-mez bir gerçektir. Malta'da geçirdiği o hüznü gurbet gecelerini "Malta Geceleri" şiirinin şu son dört mısırında dile getirmiştir:

Böyle yazmışsa eğer nâsiyeme desti İlâh;
Bu uzak gurbet elinde öleceksem mutlak,
Acınam kendime asla... Fakat eyvah... Eyvah...
Korkarım belki vatandan da nişan kalmayacak...

Nazif kaybolan vatan topraklarının ömür boyu acısını çekmiştir. "Batarya ile ateş" ten seçilen şu satırlar bu acının o satırlara dökül-müş çığığdır. "Giden yerlerin mâtemi hicrânını cismim mezara rûhum, ebediyet-zara götürecektir. Bin kere söyledim, yine ve dâima tekrar ederim ki onların bir gün behemehal bize avdet edeceğine mütekidim. Ben bugüne kadar bu itikat ile yaşadım bu itikat ile öleceğim."

"Büyük şâirim" dediği Mehmed Âkif'i Süleyman Nazif'e, noter-lik yaptığı dâirede tanıtan arkadaşı Mithat Cemal'di. Nazif o gün kendine has delici nazarlarıyla taradığı bu babayânî ve alaturka gö-rünüşlü adamı hiç mühimsememiş, bundan sonra çeşitli vesilelerle karşılaştığı dostuna "Müstatil sakalında bıçak gibi parlayan tebessümle hep alay eder gibi 'Büyük şâirin ne âlemde' diyerek takılıp durmuştu. Mithat Cemal, herkesin kendisi gibi hayran olmasını beklediği Âkif'e dostunun böylesine alayla yaklaşmasına herhalde üzölmüştü ama belli etmemişti. Bu olaydan birkaç ay geçmişti ki Süleyman Nazif ile Âkif'in kendisi olmadan buluştuklarını tesâdüfen görmüş çok şaşırılmıştı. Ama asıl şaşırın Süleyman Nazif'ti. Bundan sonra Mithat Cemal ile her karşılaştığında Âkif'in bir başka cephesine şaşkınlığını dile getiriyordu. "Bu Âkif ne müthiş şiirler yazıyordu", "Bu Âkif Frenkçeyi ne müthiş anlıyordu", "Bu Mehmed Âkif Baytar mekte-binden birinci çıkmış, ulûmu müsbeti biliyordu." Mithat Cemal'in an-lattığına göre Nazif en son Âkif'in ahlâkına şaşmıştı. "Mehmed Âkif bir şey bilmiyor gibi konuşuyordu." Nazif'in bu hayretleri sonunda, Âkif hakkında sağlığında yazılan ilk kitap olarak semeresini verecek ve kitabı Âkif'i kendisine tanıştıran dostu Mithat Cemal'e ithaf edecekti. Âkif'e olan dostluğunu büyük bir vefâ duygusu ile "Âkif'i sevmenin bir cesâret olduğu" zamanlarda bile devam ettiren Mithat Cemal'e böylece Âkif'e son nefesine kadar sevgi ve hayranlık duya-cak olan bir büyük dost daha katılmış oluyordu. Nazif, Âkif'i o ka-dar çok seviyordu ki Mithat Cemal'in ifâdesiyle "Başkalarının karşısı-na çıkarken kendi kakkahasından başka bir şeye bürünmeyen çıplak nükte-lerini Âkif'le konuşurken büyük bir ruh ve kan asâletiyle ağzına almıyor-du." Ve "Allah'ın büyük şâiri ve benim büyük dostum" diye hitap ettiği Âkif'e kitabının bitiminde "Şâiri ilâhi! Evet Allah'ın yalnız şehitleri değil, şâirleri de var. Mehmed Âkif gibi mızrâbı beyânı âlâm-ı İslâm olan ve bu âlâmı kendi kalbine yerleştirecek kalb-i İslâm'ı göğsünün içine sığ-dıran bir şâiri görünce şehidler 'Biz bu kadar eziyet çekmedik; ve ızdırâbın bu derecesine

biz tahammül edemeyiz!... derler” diye seslenmişti. Zamânının bir çok yazarıyla ya dâimi ya da geçici dargınlıklar yaşayan Süleyman Nazif’in Âkif’e ömrünün sonuna kadar toz kondurmayı çok kişinin dikkatini çekmiştir.

Edirnekapı Mezarlığında yan yana yattığı Süleyman Nazif’e Âkif de sevgi doluydu. Acaba bana da ne zaman kızacak, o sivri di-liyle ne zaman dokunacak diye sık sık düşünmesine rağmen onu hep takdir etmiş vakitsiz ölümüne çok üzülmüştü. Vatanına ölmek için geldiği son günlerinde dostlarıyla çevrili hasta yatağında bir gün gözleri yaşlı doğrularak Nazif’in “Kara bir gün” makâlesinden bahsetmiş “Hastalıktan kalkınca yazacağım şiirlerin başında Nazif’e söyleyeceğim mersiye var” demişti.

Karakter olarak birbirinden çok farklı bu iki mezar komşusu-nun bâzi noktalarda büyük benzerlikleri vardı. Vatan sevgisi, veri-len söze sadâkat, dürüstlük ve doğru Türkçeye dikkat... Nazif’te Âkif gibi devletten aldığı maaşı hak edip etmediğinden zaman za-man şüpheye düşerdi. Çalışma saatlerinden edebiyat için çaldığı zamanları düşünür üzülürdü. Trabzon vâlisi iken bir gün, orada lise edebiyat öğretmeni olan dostu İbrâhim Alâettin Gövsa’ya “Doğ-rusu ehemmiyetli bir iş görememekten dolayı aldığım avuç dolusu maaşın her kuruşunu vicdânım üzerinde bir yük olarak hissediyorum. Benim asıl sevdiğim meslek Bâbîâli caddesinde cüzdanımı koltuğumun altına alarak muharrirlik etmektir” demişti. Ama Cenap Şahabettin vefâtının arka-sından yazdığı bir makâlede “Vâli bulunduğu yerlerde vukuatın emîri idâresi olmuştur. Yazmak için kâğıt üstüne eyilince edebiyatın vâli-i dâhisi olurdu” demektedir. Vâlilikleri sırasında o kendine has hazır cevap-lığı ile patlattığı pek çok nükte hâlâ yaşamaktadır. Bağdat vâlisi iken Üçüncü Ordu Kumandanı Hâfız İsmâil Hakkı Paşa’dan “On bin okka şekerle bin okka çayın yirmi dört saat içinde tedârik edilerek orduya sevki...” diyen bir telgrafa “Çin imparatoruna keşidesi îcap ederken sehven vilâye-timize çekilen telgrafınız okundu. Memûrin-i mülkiyenin mes’uliyeti rûzu mahşere kalmıştır...” diyerek verdiği cevap tek kelimeyle hârikaydı.

Kendisine “muharrirlik yapıyorum” diye cevap veren bir gence ise kızarak “ Muharrirlik yapılmaz edilir” demiş ve ilâve etmişti “Çün-kü bir masa veya kundura yapılır.” Bu yapmak fiili Yâkup Kadri’de unutamayacağı bir hâtıra olarak büyük bir iz bırakmıştı. Çünkü günlük bir gazete yazısında “vazîfesini yaptı” dediği için Nazif onu bir ortaokul talebesi gibi paylamıştı. “Şu yapmak fiili çıkalı birçok şey-ler yıkıldı” diye kükreyerek... Yâkup Kadri daha sonra gazetelerdeki “Konuşma yaptı”, “Açıklama yaptı” gibi lâfları gördükçe “Karşısında üstâdın hayâlini, diken diken sakalı ve sivri sivri dişleriyle üstüne saldırır hissederek” âdetâ irkilirdi. Ama seneler geçtikçe Nazif’i daha çok anar olmuştu. Gazetelerdeki yanlışlıkları ve akıl almaz büyük hatâ-ları gördükçe “Süleyman Nazif iyi ki vaktinde öldü” diye düşünmek-ten kendini alamamıştı.

Âkif de Meşrutiyette “Kaç trenini alacağız” diyen gençlere “ Treni daha

devletiniz alamadı! Siz nereden alıyorsunuz? diyerek takılmıştı. Na-zîf'in annesiyle şu konuşması, Âkîf'in vatan için hissettikleriyle aynıdır: "Kıskanmayacağımı ve memnun olacağımı bildiğim için söylüyorum anne! Senden daha muazzez vâlide olan vatanımı düşünüyordum. Münhası-ran onu düşündüm. Sen gözlerimin menâbii sirişkile kalemimin midadı feryâdı kuruduktan sonra aklıma gelebildin..... Ah anne! Keşke ben yalnız senin öksüzün olarak kırk sene evvel ölseydim de böyle yetim-i vatan ve yetim-i târîh kalmasaydım" diyerek annesine seslenirken, Âkîf de:

Cânı cânânı, bütün varımı alsın da Hudâ
Etmesin tek vatanımdan beni dünyâda cüdâ

diye yalvarıyordu.

Nazîf'in verdiği söze riâyet etmekteki aşırı titizliği ölümüne sebep olmuştu. Sırf söz verdiği için yapılan îkazlara aldırılmayarak çok uzak bir mesâfeye gitmeyi göze almış ve dönüşünde girdiği yataktan bir da-ha kalkamamıştı. O da dostu Âkîf gibi söz verip saatinde gelmeyenlere çok kızardı. Bir tanıdığı ile tâyin edilen bir yerde ve saatte buluşacak-lardı. Söz verdi gelmez diye düşündüğü kişiyi kendisini beklerken gö-rünce Abdülhak Hâmid'e dönerek "Vallahi şu insanlara bir türlü îtimat câiz olmuyor. Bak, bugün dostumuz söz verdiği halde gelmiş." Söz verdiği halde gelmeyen bir başka dostu için de "Ben biliyorum. Gelirim diye söz verdiği için gelmemiştir." deyişi unutulmayacak esprilerindedir. Dostu Ahmet Hâşim'in bir müthiş dikkat ile ortaya çıkardığı bir vasfı ise Âkîf'-le onun bir başka benzerliğidir. Hâşim bu dikkatini yazıya dökerek "Süleyman Nazîf'in lisânında cinsi ihtirâsat yer bulmazdı. Onunçün 'kadın' isminin geçmediği bu üslûpta Şâfiî bir huşûnet mahsustur" diye yazmıştı.

Kısaca söylemek icap ederse Nazîf de Âkîf gibi bütün artıları ve eksileri bir tarafa büyük bir vatanperverdi. Çeşitli ihânetlerle çevrili, can çekiştiğimiz günlerde yazdığı "Rus kimdir: Moskof Nedir?" isimli makâlesiyle "Ey Türk oğlu! Sana damarlarındaki kanı ihda edenler, kanla-rının son katrelerini Moskof muhârebelerinde döktüler. Sen bugün, yarın ne olursan ol, fakat unutma ki o şehitlerin ebedî bir yetimisin! Bu din, bu dev-let, bu vatan gibi, bu gâye, bu kin, bu intikam da onların sana bir mirâsı mübârekidir. Dünyâda bir Rusya ve bir Rus kaldıkça bu hakkına, bu vazîfene hürmetkâr ol: Hakkın öldürmek, vazîfen iktiza ederse hemen ölmektir, Türk oğlu!" diyerek, Rus' u bir türlü tanıyamayan gâfillere haykırmıştı.

Rus'a, Rusya'ya o kadar düşmandı ki Malta'dan dönüşünde kendisine verilen paranın içinde gördüğü bir altının Rus altını oldu-ğunu öğrenince onu akabinde, verenin yüzüne fırlatmış "Moskof al-tın da olsa ben onu kabul etmem" demişti.

"Hz. İsa'ya Açık Mektup" adlı makâlesinde ise Haçlı barbar sü-rülerini "Ey Meryem'in oğlu, Âdem oğullarını bilhassa seninkilerin şer ve zulmünden kurtarmak için, ümmetinin mezbahaya çevirdiği bu dünyâya ya hemen gel, veya iki elini ar ve hicap ile yüzüne tutarak, hangi katında olduğunu bilmediğim göklerden kendini esfeli sâfiline at!..." diyerek, âciz ve çâresiz, Hz. İsa'ya şikâyet ediyordu.

Son yılları para sıkıntısı içinde geçmiş, bu yüzden pek çok alışkanlığından vazgeçmişti. Çok gururluydu. Dostlarının yemek ve çay dâvetlerini karşılık verme imkânı olmadığından, kabul etmiyordu. Hakkı Süha Gezgin “Mânevî ihtiyaçlarını satın alamıyordu. Fransızca gazeteleri okumak için matbaaya gelişi bu yüzdendi.” diye yazmaktadır.

İstanbul halkı âni ölümüne şaşırılmış ve çok üzölmüştü. Namazı Ayasofya Câmii’nde kılındı. Hâdisat gazetesindeki çalışma odasının duvarında bir tarafta Akropol’un, bir tarafta ise Ayasofya’nın resim-leri asılıydı. Asofya’nın resminin altında “Dînim” Akropol’un resminin altında ise “Kînim” yazıyordu. Cenâzesini bütün masraflarını üstlenerek, “Tayyâre Cemiyeti” kaldırmıştı. Çünkü “Türk Hava Kurumu” mecmuasında yazılar yazarak cemiyeti dâima desteklemişti. Vefâtından sonra, her zaman giydiği siyah yeleşinin cebinden sâdece üç nikel kuruş çıkmıştı.

Abdülhak Hâmid, ölümünün arkasından yazdığı bu manzume ile ağlıyordu:

Nasıl hâk olur bir Süleyman Nazif
O rûhî mübârek, o cismi latif,
Denilmez ki metfunı makberdir o,
Bu milletle hâlâ berâberdir o.
Eminim yalandır onun rihleti...

Mithat Cemal ise ona:

Görmedim başka gülen zulme senin tarzında
Hande bir mücize olmuştu mehîp ağzında

diye sesleniyordu.

“Arap Hâşim” diyenlere “Bağdat’ı kaybettik, bâri Hâşim’i kaybetmeyelim” diye karşılık veren Nazif’in ölümüne Ahmet Hâşim de çok üzülmüş, ölümünden bir sene sonra hâlâ yapılmamış mezarı hakkında yazdığı fikrasını “Süleyman Nazif’in mezarı hâlâ yapılmamış. Bunu mezar yapmak için bir heyetin yeni teşekkül ettiği haberinden öğreniyoruz. Elli altmış kuruş ufak para miras bırakmış olan bu büyük Türk edibinin mezarını bundan sonra da yapmasak pekâlâ olur. Bu gibi aç ölenlerin çürümüş kemiklerine mermerden bir köşk yapmaya kalkışmaktan ne çıkar? Sadaka ile dikeceğiniz iki taş, o tunç lisanın, kendi sâhibine yaptığı tannân mezardan daha güzel ve daha sağlam mı olacak?” diye bitirmişti. Arkasından konuşulanlar ve yazılanlar bir kitabı dolduracak kadar çoktu.

Mezar taşında kardeşi Fâik Âli Bey’in güzel bir beyiti yazılıdır:

Şimşek mürekkep olmalıdır, yıldırım kalem
Tahrir için kitabe-i seng-i mezarını.

Bir kargıcık için...*

Hasan Âli Göksoy

(Gökhan Özkök, Bilâl Kabat ve Ali Saraç'a...)

Hangi sazlıklardı kim bilir yurdun?
Rüzgârla berâber zikrediyordun...
Kendi ikliminden yoldular seni,
Bir eski çuvala koydular seni.
İsmi "nây" üzere i'lân ettiler,
Cismini, nâl iken nâlân ettiler,
Giysini çıkarıp üryân ettiler,
Bir yıllık çileye soydular seni...
Seb'u'l-mesânî'yi düstûr seçtiler;
Bağrına tam yedi delik açtılar...
Girift'ten Dâvûd'a rütbe biçtiler,
Sazların Şâh'ma saydılar seni.
Gökhan, hizmetini intâc eyledi,
Bilâl, başpâreden bir tâc eyledi,
İrsâlin *Ali bin Serrâc* eyledi,
Nefhâ-yı Rahmân'la duydular seni.

* Selçuk, 05 Şubat 2007.

Türk tasavvuf şiirinde “ölmeden önce ölme” temi*

A. Azmi Bilgin **

Eski Türk edebiyatında özellikle de Türk tasavvuf şiirinde yaygın olarak kullanı-lan ve hadis olduğu söylenen “Ölmeden evvel ölünüz” sözü, genel-likle “Her çeşit nefsanî ihtiraslardan arınmak, dünyalık isteklerden vazgeçmek” anlamında kullanılmaktadır. Bu ihtiraslar insan için bir nevi yük kabul edilmiş, sırtında yükü olan nasıl kolaylıkla yürüyüp engelleri geçemezse gönlü ihtiraslarla dolu kişinin de Hak yolunda kolay yol alamayacağı ve onun kapısından içeri giremeyeceği düşü-nülmüştür.

Mutasavvıflarca bu, Hakk’ın “Râzı edici ve râzı edilmiş olarak Rabbine dön” (el-Fecr 89/28) buyruğunu yerine getirmek için bir anlamda isteğe bağlı bir ölüm (mevt-i irâdî) düşünülerek bu söz sıklıkla kullanılmıştır.

Tasavvufta tevhit ve fenâya ulaşabilmek için, nefsin ceht ve ri-yâzetle beşerî sıfatlardan kurtularak Allah’ın istediği ve râzı olduğu sıfatlarla bezenmesi temel prensiplerden birisidir. Tasavvuf yoluna giren yol erine nefsin terbiye etmesi için öğütlenen yöntemlerden birisi de “Ölmeden önce ölme”dir.

Bâzı mutasavvıflar ise bu irâdî ölümü, “henüz hayatta iken düşünerek, beden yok olmadan, ölüm mahallini görmeye çalışma” anlamında anladıkları için bunu “ölümle düşünsel bağ kurma” olarak da yorumlamışlardır.³ Ölüm anını ve mahallini düşünme ya da ölü-mü sık sık hatırlama gönülden dünya sevgisinin gitmesine ve gü-nahlardan arınmaya vesîle olmaktadır.

“Ölmeden önce ölme” temasının Türk tasavvuf edebiyâtındaki işlenişine geçmeden önce, eski Türk edebiyâtı alanında yazılan eserlerimizde çok etkili olmuş birkaç düşünürün bu konudaki görüşleri-ni belirtmemiz yararlı olacaktır.

Bu düşünürlerden biri olan Muhyiddin İbn Arabî (ö. 1240), ölüm konusunu eserlerinin birçok yerinde ele almış, genel olarak ölümü irâdî ve ıztırârî olmak üzere ikiye ayırmıştır. Konumuzla bi-rincisi ilgili

* Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezi Uluslararası Türk Kültüründe Ölüm Sempozyumu’nda (25-26 Kasım 2004) sunulan bildirinin yeniden gözden geçirilmiş şeklidir.

** Prof. Dr. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim üyesi.

³ Muhittin Uysal, Tasavvuf Kültüründe Hadis, Konya 2001, s. 340

olduğundan, İbn Arabî'nin irâdî/ihtiyârî ölüm hakkın-daki görüşünden söz etmek istiyorum. İrâdî ölüm, Hak yoluna ko-yulanların, çok sıkı bir riyâzet ve mücâhedeye katlanarak nefsânî sıfatlarını imhâ etmeleri için başvurdukları bir çeşit isteğe bağlı ölümdür. "Ölmeden önce ölü" sözünden anlaşılması gereken de bu tür bir ölümdür. Bu hâle gelen yol erinin nazarında ne kendi vü-cûdu ne de âlemlerdeki kesretlerin vücudu kalmaz. Nereye baksa bir olan Tanrı'nın ef'al ve sıfat tecellilerini (mezâhirini) görür. Böy-lece irâdî ölüm zevkini tadarak bâkî olanın varlığında kendisini ifnâ etmiş olan kişi, fenâdan sonra bekâ bulup uyanır ve mânânın sûret-te cilve ettiğini, yaratılmış sûretlerin, gerçek sevgilinin güzelliğine ayna olduğunu mânevî keşifle bilmiş olur.⁴ Bu ancak kâmil bir insa-nın terbiyesi altında bulunmakla gerçekleşebilir.⁵

İbn Arabî sûflilere göre ölümü dörde ayırdıktan sonra bunları şu şekilde açıklar: Beyaz ölüm açıklıkla; kırmızı ölüm nefsin hevâsına muhâlefetle; yeşil ölüm yamalı hırka giymekle; siyah ölüm ise hal-kın eziyetlerine katlanmakla gerçekleştirilir. Yamalı elbise giymeyi yeşil ölüm diye adlandırmamızın sebebi şudur: Yamalı elbisenin duru-mu yeryüzüne benzer. Bu elbisedeki yamalar da yeryüzündeki bitki ve çiçekler gibidir. Eziyetin en son hâlinin siyah ölüm diye adlandırılmasının sebebi şundandır: Bunda nefsin gamlanması vardır. Gamlanmak gönlün karanlıkta kalmasıdır. Karanlık ise renklerden siyaha benzer. Kırmızı ölüm denmesinin nedeni ise şundan dolayıdır: Nefsin isteklerine muhâlefet kanın kırmızılığına benzetilmiştir. Çünkü kim isteklerine karşı koyup muhâlefet ederse nefsinin kurban etmiş (boğazlamış) olur.⁶

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (ö. 1273) de ikilikten kurtulmak, yâni gerçek tevhîde ermek için kulun kendi varlığından geçmesi gerektiğini, yoksa ikiliğin ortadan kalkamayacağını, Hak'ta fânî olmak için de "ben"i öldürmek yâni "ölmeden önce ölmek" gerektiğini belirtir. "Kulluğun ve alçak gönüllülüğün ulaştığı son nokta "ene/ben"i yok kabul etmek ve bu yokluğu yaşamaktır", der.⁷

Aynı hâli mutasavvıf şâirlerimizden Niyâzî-i Mısırî (ö. 1694) bir şiirinde şöyle dile getirir:

Terk it Niyâzî sen beni bir eylegil cân u teni
Tuysam diyen Hak sırrını sırr-ı Hudâ halvetdedür (53/7)⁸

Mesnevî'nin ilk mütercim ve şâirlerinden olan Muînî (XV. yy) Ölmeden önce ölmenin önemini *Mesnevî-i Murâdiye*'sinde şöyle di-le

⁴ Ahmed Avni Konuk, *Fususu'l-hikem Tercümesi ve Şerhi*, haz. Mustafa Tahralı-Selçuk Eraydın, İstanbul 1992, II, 35.

⁵ Ahmed Avni Konuk, *Fusûsu'l-hikem Tercüme ve Şerhi*, İstanbul 1994, I, 74

⁶ Muhyiddin b. Arabî, *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, haz. Osman Yahya-İbrahim Medkûr, Kahiye 1395/1975, IV, 145

⁷ Mevlânâ Celâleddîn Rûmî, *Fîhi Mâ Fih*, trc. Ahmet Avni Konuk, İstanbul 1994, s. 25, 176

⁸ Kenal Erdoğan, *Niyâzî-i Mısırî Dîvânı*, Ankara 1998, s. 71.

getirmiştir:

- 1927 Uyhu mevtün kardaşdur ol habîr
Dahı dinmişdür ana mevt-i sagîr (416)
Bu kadar ölmekte şunca var safâ
Ol ne ölmek oldurur ayn-ı şifâ (C. 66b)
Nefsün öldür cismün olsun mahz-ı cân
Nefsdür kılan sana bunca ziyân
- 1930 Sırr-ı mûtûya düriş yâra iriş
Sen bir adım var o gelsün bin eriş
Evliyâ bu sır safâsın buldılar
Mûtû kable en temûtû oldılar
Ölmege yil sen dahı ölmegi ön
Anda diril bunda öl ölmezden ön
Ol tabîi mevti sanma sen bunu
Çün seg ü har dahı göriser anı
Ol irâdî mevte dürüş bul murâd
Cisme meyyit rûhuna hayy eyler âd
Münselih olur çü rûh-ı evliyâ
Dav' içinde mahv eylerler ziyâ
Kâr-ı dünyâdan uyurlar uyanuk
Bârigâh-ı Hakda olurlar konuk
Cism-i cânı cismile hâlî kalur
Bâzı rûh anda kalur bâzı gelür
Gelmeyüp kalan ol meczûbdur
Hakk'a ol meczûb hoş mahbûbdur⁹

Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled'in (ö. 1312) İbtidânâme'sinin 40. başlığı "Ölemeden önce ölü" sözü ile başlamakta, devâmında ise Tanrı erinin, ölmeden önce ölecek varlığının kalmadığı, Tanrı varlığına büründüğü, bu yüzden onun söylediklerinin Hakk'ın sözü ol-duğu ifade edilmektedir.¹⁰

Aynı yüzyılda dînî-tasavvufî şiirin Anadolu'daki ilk temsilcilerinden biri olan Şeyyad Hamza (ö. 1348'den sonra) dünyânın fânili-ğini anlatmaya çalıştığı "Dâsitân-ı Sultân Mahmud" mesnevîsinin ilk beyitlerinde:

Şol kişi kim nefsin öldürmiş-durur
Kendüzinden Tanrıyı görmüş-durur

⁹ Kemal Yavuz, Mûini'nin Mesnevî-i Murâdîsi, İ. Ü. Ed. Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, doktora tezi, İstanbul 1976, II, s. 164-165.

¹⁰ İbtidâ-nâme, çeviren: Abdülbâki Gölpınarlı, Ankara 1976, s. 85.

Nefsümüzdür Tanrıdan bizi koyan
Nefsi öldür, rahmete turma boyan

diyerek nefsi Tanrı'ya kavuşma yolunda bir engel gibi görüp onu öldürmek gerektiğini bildirmiş, son beyitlerinden birinde de “Ölme-den önce ölünüz” sözünün Arapçasını kullanmıştır:

Dirligünde sen dahı bu sözi tut
Kim denildi: “mûtû kable en temût ”¹¹

Sinan Paşa (ö. 1486) ise *Tazarrunâme*'sinde “Tevhîd”i anlatır-ken:

Ölmedin ol kendüyi fânî ide
Varlığın yoklıkda Hakkânî ide
Dü cihânda her ne var şâdî vü gam
Cümlesin gark ide deryâ-yı adem
Çün ki zâtında bu hâli bulasın
Ârif-i esrâr-ı tevhîd olasın¹²

diyerek yine tevhit sırlarına ermiş bir ârif olabilmek için, kişinin Hakk'ın varlığında fenâ bulması ve bizzat kendi özünde bu hâli yaşaması, yâni “Ölmeden önce ölünüz” sırrına ermesi gerektiğini ifâde eder.

Son dönem Hamzavî-Melâmî şâirlerinden Kemâlî Efendi (ö. 1954) aynı konuyu “sen seni terk eyle!” biçiminde de dile getirmiştir:

Ey gönül ağla, gönülde hükmeden sultânı bul
Sen seni terk eyle, sende sâhib-i fermânı bul (3/1)¹³

Türk tasavvuf edebiyâtının en büyük şâiri Yûnus'ta ölüm en çok işlenen birkaç konudan birisidir. Bilinen anlamdaki ölümün yanında “ölmeden önce ölme” de onun şiirlerinde sıklıkla geçer. Ona göre gerçek âşik canını, gönlünü, aklını sevgilisi uğrunda fedâ edebilmeli, Hakk'a kavuşabilmek için nefis, benlik ve kibir gibi huylardan ve dünya sevgisinden kurtulmalıdır. Bu kötü huylar an-cak ölmeden önce öterek yok edilebilir.

Yûnus'a göre tasavvufun amacı her yönüyle mükemmel insan yetiştirmektir. Onlar “kendi varlığını yoğa satmış”, “fenâ fillâh”a ulaşmış kimselerdir. Bu haller kolay elde edilemez. İnsan böyle bir dereceye ancak iç âleminde çeşitli çalkantılar yaşayıp türlü değişik-likler geçirdikten sonra ulaşır.¹⁴

Yûnus Emre'nin “ölmeden önce ölmek” temasını nasıl anladığı-nı şu şekilde maddeleştirebiliriz:

1. Nefsi öldürmekten amaç onun isteklerini öldürmektir, bunu

¹¹ Sadettin Buluç, Şeyyâd Hamza'nın Bilinmeyen Bir Mesnevîsi”, Türkiyat Mecmuası, XV (İstanbul 1969), s. 250, 255.

¹² Sinan Paşa, *Tazarrunâme*, haz. A. Mertol Tulum, İstanbul 1971, s. 41.

¹³ Kemâlî Dîvânından Aşk Sızıntıları (toplayan: Baha Doğramacı), İstanbul 1977, s. 119.

¹⁴ Azmi Bilgin, Yûnus Emre, İstanbul 2000, s. 47-50.

sağlayabilmenin yöntemlerinden birisi de bilinen anlamdaki ölümle rûhen bağ kurmaktır:

Öldür nefsün dileğini ilet teneşür üstine
Yohsa gensüz ölicegez sana fermân olur gassâl (vr. 117a, 86/5)¹⁵

2. Mânâ (mârifet) yolunda kişi üzüntü ve sıkıntı çekmeyeceği gibi, bu hakîkati duyan gönüller kesinlikle ölüp yok olup gidecek değildir. Kişinin mânevî ve ilâhî hakikatleri iç tecrübe ile, aracısız olarak yaşayabilmesi, yâni mârifet sırrını elde edebilmesi bir anlam-da ölmeden önce ölmesiyle mümkün olacaktır:

Ma'nî eri bu yolda melûl olası degül
Ma'nî tuyan gönüller hergiz ölesi degül (vr. 111a, 79/1)

3. İnsan ölüm endişesinden ancak aşkla kurtulabilir. Âşık da “ölmeden önce ölme” sırrına ermiştir:

Kogil ölüm endişesin âşıklar ölmez bâkîdür
Ölüm âşıkun nesidür çünkü nûr-ı ilâhîdür (vr. 77a, 30/1).

4. Kişi kendi canını öldürüp gönlüne Tanrı sevgisini yerleştirence ona Allah can verir ve gerçek diriliğe erer:

Ol can kaçan öliser sen ana can olasın
Ölmüş gönül dirile anda ki sen olasın
Ölmeği dirlik ola ölümsüz dirlik bula
Ölmüş gönül dirile şundaki sen olasın (vr. 160a, 141/1-2)

5. Tasavvuf yolunda binlerce riyâ askeri bulunmaktadır, bunlarla nefsinin öldürmüş kişiler baş edebilir:

Yüz bin riyâ çerisi bilün vardır bu yolda
Nefs öldürmüş er gerek ol çeriyi kırası (vr. 184b, 164/5)

6. Mâşûku Hak olan âşıkın yâni gönlünden mâsivâyı çıkarmış kişinin canı ölmeyeceği gibi cisminde bile en küçük bir zarar dokun-mayacaktır:

Tozını yel almaya bir zerre ayrılmaya
Âşık cânı ölmeye ma'sûkı sen olasın (vr. 160b, 141/5).

Mutasavvıf şairlerimizden Abdülhad Nûrî (ö. 1651) bir tahmî-sinde sonsuz hayâta ulaşmak için “ölmeden evvel ölmeyi öğütler:

Fâriğ olgıl gayrıdan aksâ-yı maksûdı bulup
Hem hayât-ı bâkîye ir ölmeden evvel ölüp
Gel boşal efkâr-ı gayrîden ledünniyle tolup
“İbret istersen cihânda âkıbet-endîş olup
Kayser ü Fağfür u Cem İskender ü Dârâ yeter” (XI/4)¹⁶

Bir başka mutasavvıf şâirimiz Vuslatî ise gönül evinin fethedil-mesi

¹⁵ Yunus Emre, Dîvan, Süleymaniye Ktp., Fatih Kit., nr. 3889/2, vr. 55b-209b

¹⁶ Ali Osman Coşkun, Abdülhad Nûrî Dîvânı, İstanbul 2001, s. 37.

ve oraya dosttan güzel koku gelmesi için yine “ölmeden önce ölmek” gerektiğini belirtilir:

Kalmaya aslâ kedûret feth ola dil-hânesi
Her nefesde dost kokusu cânına gelmek gerek
Gel bu sırra mahrem olmak diler isen ey hâce
Dünyede ölmezden evvel hâsılı ölmek gerek (101/3-4)¹⁷.

Yine Vuslatî bir beytinde “ölerek dirilmenin” de “ölmeden önce ölmek”le mümkün olabileceğini vurgulayarak çok ilginç bir şekilde birbirine zıt iki kavram olan ölmek ve dirilmeyi birbirinin sebebi olarak gösterir:

Ölmeden öldür öldürüp dirgür
Vaslına ırgür ey ulu Mevlam (118/2)

Bu konudaki düşüncelerine biraz sonra ayrıntılı olarak yer vereceğimiz önde gelen *Mesnevî* şâirlerimizden İsmâil Ankaravî (ö. 1631) “ölerek dirilmeyi” bâzı âşıkların şöyle ifade ettiğini söyleyerek bir önceki beytin Arapça’sını nakleder:

Uktulûnî uktulûnî yâ sikât
İnne fi katlî hayâtün fi hayât¹⁸
(Ey güvenilirler! Beni öldürünüz, beni öldürünüz.
Hayâtım ölümümde dir benim)

Yine aynı temayı Mirzâzâde Mehmed Sâlim (ö. 1739 ?) bir rubâîsinde şöyle dile getirir:

Tâ ölmeyicek âşık-ı bîçâre dirilmez
Merg almayıcak cennet-i a'lâya girilmez
Pervâneyi gör nice erem vuslat-ı şem'a
Tâ mahv-ı vücûd itmeyicek vasla erilmek (Rubâîyyat, nr. 22)¹⁹

Biraz önce sözünü ettiğimiz İsmâil Ankaravî (ö. 1631) *Minhâ-cü'l-fukarâ*'sında nefisle mücâdeleyi açıklarken şunları söyler: Onu önce hevâ ve isteklerinden, arzu ve lezzetlerinden men edesin. Ne isterse onun aksine gidesin. Onu tüm günahlardan ve yasaklı şey-lerden kestikten sonra bütün kötü huy ve işlerden sakındırıp pak kılasın. Ondandır da nefis yiyeceklerden ve güzel giysilerden mahrum bırakıp, ölmezden evvel öldürüp, kuru odun hâline getire-sin.... Attar nefis mücâhedesinin susma hançeri, açlık kılıcı, yalnızlık mızrağı ve uykuyu terk etmekle başarılıcağını söyler. İşte “Nefisle-rinizi muhâlefet silâhlarıyla öldürün”, “Ölmeden önce ölü” buy-ruklarını anlayan kişiyi Cenâb-ı Hak ebedî hayâta ve sonsuz saâdete kavuşturur. Tasavvuf yolunun kılavuzları “Hakîkî

¹⁷ Gülcan Tandır, *Dîvân-ı Vuslatî*, 2003, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, yüksek lisans tezi.

¹⁸ İsmâil Ankaravî, *Kitâbü Minhâcü'l-fukarâ*, İstanbul 1286, s. 136

¹⁹ Adnan İnce, *Mirzâzâde Salim Mehmed Emin Efendi Dîvânı*, Ankara 1994, s. 468

hayat ancak ölümdedir” diyerek buna işaret etmişlerdir. Büyük sūflerden Hâ-tem-i Esam bizim yolumuza girenler için dört çeşit ölüm vardır der: Beyaz ölüm (açlık), siyah ölüm (insanların eziyetlerine katlanma), yeşil ölüm (hırka/yamalı elbise giyme) ve kırmızı ölüm (hevâ ve nefse muhâlefet). Bu ölümleri nefse tattırmak rü’yete (Hakk’ı gör-meye) vesile olur ve vuslata (Hakk’a ulaşma) yol açar. İhtiyârî ölümle ölmeyen Hakk’ı bu dünyâda göremez, vuslatına eremez. Zîra Hak’la kul arasındaki en büyük engel nefistir. Onun ölümü ve ortadan kalkması rü’yet ve vuslat için yeterlidir.²⁰

Ankaravî ölmeden önce ölmeyi anlatılırken yukarıda Muh-yiddin İbn Arabî’nin bu konudaki görüşlerini ifâde ederken söyledi-ğimiz gibi dört çeşit ölümden söz etmiştir. Aynı ölüm çeşitleri, İsmâ-il Hakkı Bursevî’nin (ö. 1725), Necmüddîn-i Kübrâ’nın (ö. 1221) *Usûlü aşere* adlı eserine yaptığı şerhte görülür.²¹ Bursevî bu tür ölümleri benzer şekilde yorumladıktan sonra konuyu şu şekilde sonuçlandırır: Bu tür ölümleri gerçekleştirmiş olanların hâline “fenâ fillah” da denir. Yâni bütün fiil ve hareketleri sevgilinin fiilinde ifnâ etmek, yok bilmektir. Allah’tan başkasının fiili yok olunca kâinatta olan bütün işler bizim aleyhimizde de olsa ona artık ezâ ve cefâ denmez. Çünkü hepsi O’ndandır. Zehir de olsa içilir, tadılır. Sevenin sevilen-de fenâ bulması muhibbin mahubda ifnâsı denen şey de budur.²²

Mutasavvıf şâirlerimizden Ümmî Sinan (ö. 1657) bu konuyu Yûnus gibi sıklıkla işleyenlerdendir. Bir beytinde:

Çün buyurdı ol Resûl mûtû kable en-temût
Ölmezden ön aşkıla oldüğüm midür hatâ (14/2)²³

Bunu Hz. Peygamber’in buyruğu olarak kabul etmiş, tuttuğu aşk yolunun hata olmadığı dile getirmiştir. Bir başka beytinde ise:

Çün buyurdı hayrû’l-beşer mûtû kable en-temût
Ölmedin ön bunda iken ölmeyen insân degüldür (62/5)²⁴

diyerek “Ölmeden önce ölünüz!” emrine dünyâda iken uymayan kişinin insan bile olamayacağını söylemiştir.

Yine Ümmî Sinan’a göre tevhid-i hakikî için olmazsa olmaz şartlardan birisi de “ölmeden önce ölmek”tir:

Toğrı yola gelün didi
Sâlih amel kılun didi

²⁰ İsmâil Ankaravî, Kitâbü Minhâcü’l-fukarâ, İstanbul 1286, s. 135, 136

²¹ bk. Necmüddin Kübrâ, Tasavvufî Hayat: Usûlü aşere/ Risâle ile’l-hâim/ Fevâihu’l-cemâl (haz. Mustafa Kara), İstanbul 1996, s. 43-44.

²² A. e., s. 44.

²³ Azmi Bilgin, Ümmî Sinan Divanı (Metin-İnceleme), Ankara 2000, s. 23.

²⁴ A. e., s. 88.

Ölmezden ön ölün didi
 Tevhîdi yetmez kişinin
 Doğru yola gelmeyince
 Ölmezden ön ölmeyince
 Hakkı bilüp bulmayınca
 Tevhîdi yetmez kişinin (90/4-5)²⁵

Mutasavvıf şâirlerimizin önde gelenlerinden Niyâzî-i Mısırî (ö. 1694), halvetin (aklın ve gönlün mâsivâdan arınması) önemini anla-tırken kişinin “ölmeden önce ölme”yi başarabilmesi için halvete ih-tiyâcı olduğunu belirtir:

Nefsünü sana bildürür ölmezden öndin öldürür
 Yokluk yolını tuyğurur fakr u fenâ halvetdedür (53/2)²⁶

ve “ölümle düşünsel bağ kurma”ya dikkatimizi çeker:

Ölmeden evvel ölüp kabre girüp hem haşr olup
 Mâlikü'l-mülkün şühûdunda gönül hayrân gerek (100/8)²⁷

Aynı tema Vuslatî'nin bir beytinde de görülür:

Ölmeden evvel ölüp kabre girüp haşre çıkup
 Manzar-ı nûr-ı tecellî ile ihyâ olalum (157/4)²⁸

Türk tasavvuf şiirindeki gibi yaygın olmasa da Dîvan şiirinde bu tema tasavvufî yönü kuvvetli şâirlerimiz tarafından da işlenmiş-tir.

Bu şâirlerimizden birisi Hayretî (ö. 941/1535) olup dîvânında bu temayı işleyen beyitleri şunlar:

Ehl-i diller kim virüp cân öldiler ölmezin ön
 Hızır gibi içdiler âb-ı hayat-ı hoş-güvâr (K.9/25)²⁹

Gönül ehli olanlar, tensel ölümden önce irâdî ölümü tadarak, Hızır gibi içimi tatlı olan ölümsüzlük suyunu içmişler ve ebedî ha-yâtı dünyâda iken tanımayı başarmışlardır. Ölümsüzlük suyunu içip ebedî hayâtı bulmanın ne olduğunu Hayretî bir başka beytinde ise şöyle dile getirilmiştir:

Hayât âbın içüp ömr-i ebed bulmak nedür ey dil
 Düşüp ışık u mahabbet tîgine ölmek durur ölmek (200/4)³⁰

Aynı şekilde ölümsüz bir ömür kazanmak isteyen kimsenin “ölmeden önce ölmeye” çalışmak için hemen harekete geçmesi gerek-tiğini ise şu beyitte anlatmaktadır:

²⁵ A. e., s. 121.

²⁶ Kenal Erdoğan, Niyâzî-i Mısırî Dîvânı, Ankara 1998, s. 71.

²⁷ A. e., s. 123.

²⁸ Gülcan Tandır, Dîvân-ı Vuslatî, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, yüksek lisans tezi, 2003

²⁹ Mehmed Çavuşoğlu-M. Ali Tanyeri, Hayretî: Dîvan, İstanbul 1981, s.24

³⁰ A. e., s. 258.

Ger isterseñ ki kesb idesin ömr-i câvidân
Ölmezden öñdin ölmege sa'y idegör hemân (M.1.I/8)³¹

Bir başka dîvan şâirimiz Azmizâde Hâletî (ö. 977/1631) sevgili-sinin güzelliklerinden, onun çektiği eziyetlerden ve aşâğılık dün-yânın iyiliklerini görmemenin görmekten daha iyi olduğunu anlattı-ğı bir gazelinin son beytinde kendisine seslenerek, hâl ehlinin (ilâhî sırlara ermişlerin), Hâletî'nin perîşanlığını görerek ölmeden önce öl-menin nasıl olduğunu bildiklerini söylemektedir:

Ölmeden ölmek niceymiş bildiler ey Hâletî
Ehl-i hâl olan görüp hâl-i perîşânun senün (450/5)³²

Aslında ölmeden önce ölmek için nefsin eğitilmesi gerekmektedir. Bu kolay olmayıp herkesin başarabileceği bir iş değildir. İşte şâir sevgilisine kavuşmak için bu zor işi başarabilenler kadar sıkıntı ve cefâyâ katlandığını vurgulamak için “ölmeden önce ölmek” te-mini kullanmıştır.

Aynı yüzyılda yaşamış bir diğer şâirimiz Ahmed Nâmî (ö. 1084 /1673) bir beytinde kâmil bir yol göstericinin kılavuzluğunda Hakk'a yol bulunacağını, ölmeden önce ölen kişinin o an her şeyde hazır olduğunu bildirmektedir:

Yüri bir pîr-i kâmil bul tarîk-i Hakka oldur yol
Çalış ölmekden öñdin öl o dem her şeyde hâzırdur (34/3)³³

³¹ A. e. , s. 67.

³² Bayram Ali Kaya, The Divan of Azmizâde Hâletî, Harvard 2003, s. 224.

³³ Ahmet Yenikale, Ahmet Nâmî Dîvânı ve İncelemesi, 2002, İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü yayımlanmamış doktora tezi, c. II, s. 757

Şiir Köşesi

Ömer Bedreddin Uşaklı*

Ömer Bedreddin Uşaklı, 1904 yılında Uşak'ta dünyaya geldi. Bunun içindir ki soyadı kânûnu çıkınca âile ismi olarak "Uşaklı" adını almıştır. Baba-sı Ömer Lütfi Efendi isminde ulemâdan bir zattı. Ömer Lütfi Efendi, tevîdî mehâkim (mahkemelerin birleştirilmesi) kânûnu çıktığı sıra-da Sivas'ta kadı idi. Yâni Sivas'ın son kadısı, Ömer Bedreddin'in ba-basıdır.

Babası vazîfeyle Anadolu'nun muhtelif vilâyetlerini dolaştığı için, Ömer Bedreddin de ilk tahsiline çeşitli yerlerde devam etti. Or-ta tahsilini ise Nişantaşı, Sivas ve Kabataş liselerinde yaptı. Liseyi bitirince Mülkiye mektebine girdi ve oradan 1927'de mezun oldu. Ondan sonra memuriyet hayâtına atıldı. Buna evvelâ Bursa'da vilâ-yet mâiyet memurluğuyla başladı. Kağızman dâhil, muhtelif kay-makamlıklarda bulundu. Mülkiye müfettişi olarak vazîfe gördü.

1943 yılında, Ömer Bedreddin, Kütahya'dan milletvekili seçildi. Büyük Millet Meclisi'nin muhtelif komisyonlarında çalıştı. 1946'da, henüz genç yaşta vefat etti.

İlk şiirlerini 1930'da *Deniz Sarhoşları* adı altında yayımlandı. On-dan sonra *Yayla Dumani* (1935) ve *Sarıköz Mermerleri* (1945)ni neş-retti. Bu eserine hem *Deniz Sarhoşları*'ndan, hem *Yayla Dumani*'n-dan beğendiği şiirleri seçmiş ve en sonuna ayrı bir bölüm hâlinde "Son şiirleri"ni koymuştur.

Sarıköz Mermerleri

*Afrodit, saltanatlar sürmüş mavi tepende;
Yâkub'un rüyasından bir ateş gizli, sende!
Şâhikanda yaşamış efsâne dünyâları,
Senden birer parçaymış kâinatın dağları...
Yalçın tepelerinde kartal saklı yuvalar;
Eteğinde Aşil'den ses veren Trova'lar...
Binbir çiçek açarken ormanlarında yer yer,*

* Meşhur Şâirler Antolojisi

*Saçlarını tararmış, körfezinde periler...
Bahar, meş'alelerle sende alkışlanırmış;
Yapraklar solarken de başında ağlanırmış...
Venüs, sâhillerinde yatarmış kumsallara,
Her taşın bir taç gibi sunulmuş krallara...
İlyad'ı çamlarının dibinde yazmış Homer,
Lesbos'tan akşamları seyretmiş seni Bodler...*

*Barbaros göklerinde tanımış ülkerini,
Yeşil ormanlarında yapmış gemilerini,
Sarıkızın derdiyle çatlamış kayaların,
Sarıkızı anarak esiyormuş rüzgârın;
Taşında ve suyunda ağlıyor onun sesi,
Zümrüt tepelerinde Türkmenlerin kâbesi!
Mağrur güzelliklerin ruhumda ve tenimde,
Senin yüksek başından dileğim var benim de:
Bir şey istemiyorum; ne çiçek, ne de çimen;
Ne dağ çiçeklerinden, ne beyaz çam balından!
Ne gemiler yapılan o kızıl çam dalından!..
Ne ceylân, ne de ince Türkmen dilberlerinden...
Bir parça istiyorum meşhur mermerlerinden..
Ne üstüne destanlar, sevdalar yazmak için;
Ne şekilsiz derdime bir şekil kazmak için;
Fıskiyeli havuzlar, heykeller kurmuyorum;
Mermerinden saraylar yapıp oturmuyorum;
Allahundan bir ışık, bir kevser ister gibi,
Onu çürütmeyecek bir cevher ister gibi;
Bir parça istiyorum meşhur mermerlerinden...*

*Ne ceylân, ne de ince Türkmen dilberlerinden;
Sarıkızın gözyaşı damlamış bir yerinden
Bir parça istiyorum meşhur mermerlerinden...
Güneşinde büyümüş bir dağ sünbülü için;
Toprağına gömdüğüm bir küçük ölü için...*

Bir tahlil denemesi

Edebiyatımızın en hassas ve usta şâirlerinden olan Ömer Bed-reddin Uşaklı'nın, bu çok bilinen ve sevilen şiirinin hazin bir hikâ-yesi var. Sarıkız Mermerleri'ni, Çanakkale'de vazifeliyken ve üç ya-şındaki kızını kaybetmenin verdiği hüznü ilhamla kaleme alır .

Karmaşık olduğu kadar derin duygularla yazıldığı belli olan, duru ve temiz Türkçe ile kaleme alınmış bu satırlarda hem mitolojik öge-lere hem de ilâhi unsurlara rastlarız. Afrodit, Aşil, Truva, Venüs, İl-yada, Homer ile Yunan

esâtirini, Yakup ile evlât acısı çeken bir Peygamberi, Baudelaire ile lirik Fransız şiirini, Sarıkız ile tâ ilkçağ-dan süzülerek Türkmenlere kadar gelen bir Orta Asya efsânesini hatırlatır ve dile getirir. Ama asıl mühimi, bu birbirinden çok farklı unsurları, aynı kaynaktan beslenen sular gibi ustaca kaynaştıran bir müşterek acı, “Evlat acısı”dır. Kimbilir, Türkçe’nin bu usta şâiri bel-ki de evlat acı etmiştir

Prof. Dr. Ali Yardım’ı anarken

A.Vehbi Ecer*

Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakülte-si Hadis Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Ali Yardım’ı kaybedeli bir yıl oldu. Onun erken kaybı sevenlerini ve tanıyanlarını üzdü, şaşkına çevirdi. O, kişiliğiyle, sevecenliğiyle, ilme, araştırmaya düşkünlüğüyle örnek bir insan ve ilim adamıydı.

Prof. Dr. Ali Yardım 1939 yılında Alanya’nın Oba köyünde doğdu, vefâtından sonra da (2 Ocak 2006) doğduğu köy olan Oba’-ya defnedildi. O’nu Kayseri Yüksek İslâm Enstitüsü’ne hadis öğre-t-meni adayı olarak geldiğinde (1967’de) tanıdım. 1965 yılında İstan-bul Yüksek İslâm Enstitüsü’nü bitirmiş, iki yıl orta dereceli okullar-da Din Kültürü ve Ahlâk dersi öğretmenliği yapmıştı. Kayseri’de Mevlânâ’nın kullandığı hadislerle ilgili bir çalışmayla Yüksek İslâm Enstitüsü asil öğretmeni oldu. Birlikte enstitünün müdür yardımcılığı gibi idârî bir görev de yüklendik. Bu arada Ali Yardım, öğre-t-men olan Aysel Hanımefendi ile evlendi. Kayseri’de çıkan, dışardan destekli öğrenci boykotları ve anarşik olaylar sebebiyle Kayseri Yüksek İslâm Enstitüsü öğretim elemanlarının değişik yerlere tâyin-leri çıktı. Yardım da 1970 yılında İzmir Yüksek İslâm Enstitüsü’ne atandı. Enstitüler İlahiyat Fakültesi hâline dönüştü (1982) ve Ali Yardım 1984 yılında doktorasını tamamlayarak yardımcı doçent, 1987’de doçent, 1993’te profesörlük unvanlarını kazandı.

Merhum Ali Yardım eskilerin müdekkik dedikleri titizlikle araştırma yapan, araştırmacı bir kimseydi. Kendinden öncekilerin yanlışlarını bulur, ama onları kırmadan düzeltirdi. Kimsenin el ata-madığı konulara cesâretle

* Yard. Doç. Dr. Erciyes Üniversitesi, emekli öğretim üyesi

el atar, günümüz toplumunun anlayacağı biçimde onu ortaya koyardı. 1986-1987 ders yılında Kayseri’de o günkü Fakülte Dekanı Sayın Ünver Günay’ın organizesinde uluslar arası Büyük Türk-İslâm Bilgini Buhârî Sempozyumu’nun hazırlanması için öğretim elemanları toplantısı yapıldı. İslâm târihçisi olarak toplantıya ben de katıldım. Ancak orada, doktorasını Fran-sa’da yapmış olan bir hadis öğretim elemanı benim orada bulunma-mı yadırgamış olmalı ki herkesin içinde: “Senin bu toplantıda ne işin var. Buhârî seni ilgilendirmez” dedi. Buradaki bu kısa ve kıs-men tatsız tartışma benim “Buhârî’nin Târihçiliği” başlığını taşıyan bir makâle yazmama sebep oldu. Bu makâleyi Kayseri’de mahallî bir dergide, daha sonra da Millî Eğitim Bakanlığı yayını olan Din Öğretimi Dergisi’nde (Aralık 1987, Sayı 12-13, sa. 37-44) “Türk Kültür Muhitinin Yetiştirdiği Hadis Bilgini Buhârî’nin Târihçiliği başlığı altında yayınladım. Bu makâlede Buhârî’nin fıkıhla ilgili hadisleri el-Câmi’ üs-Sahih’de, ahlâkla ilgilileri el-Edeb ül-Muf-red’de ve bu katagorilere girmeyen daha çok sahâbe ve tâbiun ile ilgili rivâyetleri et-Târih ül-Kebîr’inde topladığımı ve bu kitabın İslâm târihinin ilk dönemleri bakımından önemini anlatmaya çalıştım, anılan sempozyuma da katılmadım. 1987’de yapılan bu sempozyuma “Buhârî ve et-Târih ül-Kebîr” başlıklı bildiriyle katılan Ali Yardım, bu makâlemdeki “Buhârî’nin kendisine ün kazandıran Sahih’inden tahminen en az altı yıl önce et-Târih ül-Kebîr’ini yazmıştır” cümledeki yanlış çok nâzikçe düzeltti. Zîra benim ama-cım et-Tarih ül-Kebîr’in İslâm târihi bakımından önemini ortaya koymaktı ve bu bilgilerimin kaynakları hadis biliminin otoriteleri olarak bilinen Prof. Dr. Fuad Sezgin, Subhî es-Sâlih, Muhammed Zubeyr Sıddıkî, Prof. Dr. İsmail Lütfi Çakan... gibilerinin eserleriy-di. Ali Yardım tebliğinde yanlışın icâzet kaynağına dayalı olduğuna işâretle benim kaynağım olan Prof. Dr. Fuad Sezgin’in yanlıgısını, kitabın içinde geçen isimlerin ölüm târihlerinin tespitiyle ortaya koydu. “... et-Târih ül-Kebîr’de yer alan ricâl’in ölüm târihleri üze-rinde yapılan bir araştırma, bu hususta bizi ciddi tereddütlere gö-türmüştür” diyen Yardım benim kabullendiğin târihten sonra ölen şahıslarla ilgili 12 kişinin kitapta anıldığını açıkladı. Böyle bir tespit çok dikkatli bir incelemeyi gerektirirdi.

O, İslâm dîninini iyi anlaşılması için öz kaynaklara inme, aklı ve sosyal gerçekleri göz önünde tutarak çağdaş yorumlar yapma taraf-tarıydı. Arkadaşlarının ve öğrencilerinin eserlerini mutlaka okur ve onlara iltifatta bulunarak yüreklendirirdi. Millî Eğitim Bakanlığı Din Eğitimi Genel Müdürlüğü Şube Müdürü rahmetli Ömer Oku-tan’ın ısrarlarıyla 1978 yılında Türk Din Bilgini Matüridî başlıklı küçük boy 128 sayfalık bir kitap yayınlamıştım. “Türk Din Bilgini” nitelemesini kullandığım için tenkitlere uğradığım bu kitabım için 28 Ekim 1978 târihli mektubu beni çok duygulandırmıştı. Mektupta şöyle bir cümle yer alıyordu: “Türk-İslâm irfânına kazandırdığımız bu çalışmanızdan dolayı; Allah’ın rızasını tahsil, ecdâdın rûhâniyetini tatmin, milletin irfânını ihyâ, bizlerin de gönüllerini ferahlattığınızı –kendi payı-ma- ifâde etmek isterim.”

Vefatlarından bir ay kadar önce hastahânedeki ziyaret ettiğimde Matürîdî üzerinde yeni çalışmalar yapıldığını akademik düzeyde araştırmaların arttığını anlattım. Hasta hâlinde Matürîdî ile ilgili yeniden bir kitap yazmamı istedi, “Matürîdî’yi senin yazman bir başka olur, mutlaka bir kitap yaz” dedi. Ben bunu bir vasiyet olarak kabullendim ve notlarımı toplayarak yakında ikinci baskısı yapıla-cak olan Büyük Türk Bilgini Matürîdî kitabını (İstanbul 2006, Yesevî yayıncılık, 190 sayfa) yazdım. Ancak görmesi mümkün olmadı.

Ali Yardım ilmî hassâsiyete olduğu kadar millî hassâsiyete de sâhipti. Yardım, milletini ve târihini çok sever ve onları sâhiplenir-di. “İstanbul muhakkak fethedilecektir, O’nu fetheden kumandan ne güzel kumandandır, onu fetheden ordu ne güzel ordudur.” Ha-disini özellikle Arap asıllı yazarlar (bu şerefe kavuşanın Fâtih gibi bir Türk olması sebebiyle olmalı) uydurma saymışlardır. Delilleri ise geleceğin sâdece Allah tarafından bilineceğine dâir Kur’an âyet-leri ile hadis tenkitçilerinin koydukları kural idi (Bakınız: Aliyyü’l-Karî, Mevzuat Tercümesi, Çev: Ahmet Serdaroğlu, Ankara 1966, s. 147). Halkımız arasında –bâzı kesimlerce- yaygınlaştırılmaya çalışılan bu hadis’in uydurma olduğu inancını yaptığı araştırmalar sonu-cunda yok etti. Bir kere hadiste İstanbul’u Fâtih’in fethedeceği yazılı değildi ve VII. yüzyılda en güçlü devletlerden biri Bizans devletiy-di. Bu devletin yıkılması isteniyordu. Ali Yardım Buhârî’nin Târih ül-Kebîr adlı kitabında geçen bu hadisin râvi zincirini inceledi ve “Fetih Hadisi Üzerine Bir Araştırma” başlığı altında Diyânet İlmî Dergisi’nde (Mart-Nisan 1974, Sayı 2, s. 116-122) bir makâle yayınladı. Daha sonra 1979 yılında bu araştırmasını daha da geliştirerek “Türk’ün Şeref Madalyası: Fetih Hadisi” başlığı altında Kubbealtı Akademi Mecmuası’nda (Temmuz 1979, Sayı 3, s. 62-75) yayımlandı. Aslında bu hadisin vaat ettiği şerefe kavuşmak için Fâtih’in dönemi-ne kadar birçok seferler düzenlenmişti. Ali Yardım’ın târihe ve târi-hî eserlere sâhiplenme tutkusunu yazdıkları eserlerinden de anlaşıl-maktadır. Dr. Ahmet Çelebi’den dilimize çevirdiği İslâm’da Eğitim Öğretim Târihi büyük bir boşluk doldurdu ve birkaç baskı yaptı. Arapça’yı ve eski yazıyı çok iyi bilirdi. Kitâbe okumada da büyük bir maharete sâhipti. Şihab ül-Ahbar Tercümesi, Peygamberimizin Şemâli, Alanya Kitâbeleri, Amasya Burmalı Minâre Câmii Kitâ-beleri, Amasya Kaya Kitâbeleri, İzmir Milli Kütüphânesi Yazma Eserler Kataloğu (I-III), Hadis (I-II) gibi eserler yazdı.

İslâm dininin doğru anlaşılması ve yaşanması onun idealiydi. Halk arasında yaygın bâzı inanışlar hem dini zorlaştırıyor hem de gereksiz tartışmalara sebep oluyordu. Diş doktorlarını sıkıntıya so-kan problemler vardı. Birçok müslüman kaplama ve takma diş yap-tırmanın dînen sakıncalı olduğuna inanıyordu. Bâzı müftüler kapla-ma dışı olan imam öğrencilerimizin namaz kıldıramayacağını söyle-yerek cemaati kışkırtıyor, çâresiz kalan imamların dişleri sökülüyor-du. Bu konuyla ilgili bir çalışması vardı ama sanırım yayınlama im-kânı bulamadı. Halkımız arasında yanlış inanışlardan biri de erkek-lerin nişan-nikah yüzüklerinin

altından olmasının haramlığıydı. Özellikle İran-Humeyni hareketinden sonra toplumda bir baskı un-suru olarak kullanılmaya başlandı. Merhum Ali Yardım bu konuya açıklık getiren ve büyük bir araştırma ve uğraşı ürünü olan İslâm'da Altın Yüzük Kullanımı isimli (İstanbul 1998, Damla Yayınevi, 80 say-fa) bir kitap yayınladı. Böyle bir konuyu dillendirmek – Diyânet İş-leri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulunun “Altın yüzük takmak erkekler için yasaklanmıştır” fetvâsının bulunduğu (Bkz: İsmâil Öner (yayınlayan), Fetvâlar, Ankara 1995, 60) bir toplumda cesâret işiydi. Ali Yardım bu cesâreti ilminden ve dine bağlılığından almıştır. Ön-söz’de bu hususu “İlim adamları bilgilerinin, bir konunun uzmanları ihtisaslarının ve maddî birikimleri olanlar da varlıklarının zekâtını verme durumundadırlar. Bunun yapılmaması bir başka vebal sebebidir. Yeterli bir birikime ulaşmış ilim adamları, geriye dönme ve sağa sola sapma hürri-yetlerini kaybetmiş kimseler” dir, cümleleriyle açıklar. Konuyla ilgili vesikalari değerlendirirken “meseleye hüküm yönünden değil, delil yönünden bakmaya” çalıştığını ifade ederek bu konuda fetva verme niyetinde olmadığını anlatır (s. 3). Altın yüzüğü konu edinen kay-nakların tanıtımından sonra (s. 3-6), erkeklerin altın yüzük kullan-ma yasağının hadislere dayandığını ele alan Ali Yardım’ın “Kur’ân’-da altın kullanmanın helâl veya haram oluşuyla ilgili herhangi bir hüküm yoktur” tespiti önemlidir. Hanefî fıkıh usulünde bir şey ha-disle haram kılınmaz. Peygamberimizin mühür olarak kullanılan altın yüzüğü yasaklamasının sebebi onun resmî işlerde kullanılmak üzere yapılmış mühür kaşlı yüzük olduğu ve halka ağır bir külfet getireceği düşüncesidir. Gene merhum Yardım’ın tespitine göre: Bu konuda, hemen hemen bütün meşhur hadis kitaplarının ittifakla kaydettiği bir tek hadis vardır.” Bu hadis de bir tek senetle (tevatür’e ulaşama-mış) rivâyet edilen ve hadis biliminde haber-i vâhîd denilen bir ha-distir. Böyle bir delil ile haram hükmünü koymak mümkün değil-dir. Ayrıca Peygamberimizin yaşadığı çağda, Peygamberimizle bir-likte yaşamış olanlar (sahabîler)dan Talha, Sa’d, Suheyb, Ebu Useyd, Berâ b. Azîb, Zeyd b. Cariye, Zeyd b. Erkam, Enes b. Mâlik, Abdul-lah b. Yezîd, Câbir b. Semüre, İkrime b. Ebî Cehil ve başkalarının altın yüzük taktıkları bilinmektedir. Ali Yardım belgeleri sıraladık-tan ve yanlış hükümlere işâret ettikten sonra vardığı sonucu şöyle açıklar:

“Nişan yüzükleri, tapu tescil belgeleri gibi bir akit, bir kutsal sözleşme vesikası olarak hem titizlikle korunur, hem de parmakta taşınır. Örfümüze göre, nişan yüzüğünün mâdeni altındır. Değeri ne olursa olsun, altın dışındaki madenlerden (gümüş, platin, vb.) yapılan yüzükler nişan yüzüğü olarak kullanılmazlar. Altın yüzük, bir kimsenin bekâr olmadığını; sözlü, nişanlı veya evli olduğunun bir işâretidir. Günümüzde altın yüzük takarak evlenip de, ileride dînî birtakım gerekçelerle yüzüğünü çıkaran erkeğin bu davranışı yüzünden, âile mutluluklarının söndüğü veya sırf bu yüzden yuva-nın yıkıldığı nâdir vakalardan değildir... Evet, altın nişan yüzükleri, sıradan bir takı değildir. Hele hele çeşitli niyet ve maksatlarla takılan

süslenme aracı hiç değildir. O, teberrük (mübârek sayma) niyetiyle takılır. Kutsal bir olayın hâtrasını yaşatmak için takılır. Âile kutsiyeti-ne ve mutluluğuna değer verildiği için takılır... Bir yüzük uğruna eşi-ni fedâ edip yuvasını yıkan erkeklerin, kendilerini de başka yıkımların beklediği unutulmamalıdır. Mutluluğun ve dengeli bir yuva kurmanın değeri, bir altın yüzükle tartılacak kadar ucuz değildir.”

Merhum Ali Yardım bir köy çocuğu olarak büyük sıkıntılarla, âdetâ tırnaklarıyla kazıyarak bulunduğu ilmî düzeye ulaştı. Nezâ-kefi, hoşgörüsü, efendiliği, çalışkanlığı, iyilik severliği, güvenilir dostluğu... olan kimseydi. 1967-1970 yılları arasında Kayseri Yüksek İslâm Enstitüsü'nde öğretim elemanı ve müdür yardımcısı olarak birlikte çalıştık. Öğrenci hareketleri, anarşi ve bojkotlar içinde birbirimize bağlılığımız ve güvenimiz arttı. Okulumuz işgal edildi, okuldaki odalarımızın kapıları kırıldı, evraklarımıza el konuldu, evlerimiz dinamitlendi. Ama o, ilme ve öğrencilerine küsmedi, ancak Kayseri'de karşılaştığı korkunç olayları da ömrü boyunca unuttu. Bizleri câhil, esersiz, îmânı zayıf, ilimsiz... diye afişe etmeye çalışıyorlardı. 1985 yılında yazdığı bir mektubunda o günleri “Kayseri Hâdise-i meş'umesi” diye niteliyordu. O, öğrencilerine kötülük yapmadı, kusurlarını idrak edenleri affetti. İlimin zekâtını yayınlarıyla verdi, hatır için bildiği ve inandığından dönmedi, reh-beri ilim oldu. Allah rahmet eylesin.

a.

20.12.1985

Aziz Kardeşim,

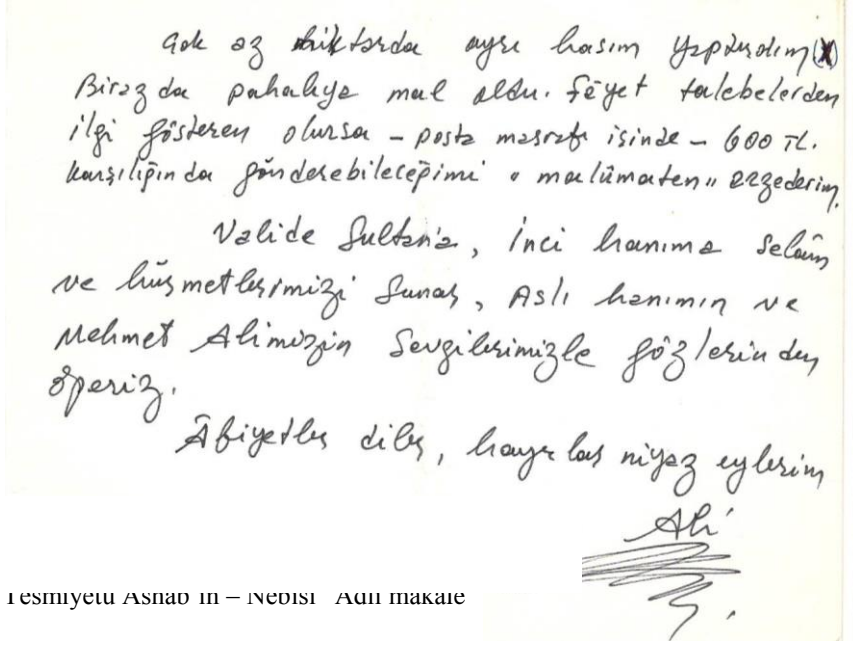
Yeni çıkan bu tehlikeli tehdit ediyorum.

Yazma nüshaların istinsahını bitirdikten sonra bir terlik ve saat yazmışım: 11. Mayıs. 1970, Saat 23.30 l...^{perzefesi}

Bu sebeple bir kaç saat yazmak işinden geldi.

Sıkıntılara müzterek yazdığımız “Kayseri Hâdise-i Meş'umesi”, o günün fecesinin sabâhında patlak vakti. Ve, eserin her iki yazma nüshası da, Muâvin odasındaki masanın üstünde idi. Âşî'lerin karpısına kurdukları zaman, yazma nüshaların tahrip edilmesinden çok endişe etmiştim. Âşî'ler ve müşevvikleri, aynı zamanda bizlere: “Hiç eseri bulunmayan câhiller!” diye ilân ve afişe ediyorlardı.

Neşri bupân müyesser oldu.

İsmiyetu Asnad-ın - Nedisi Adlı Makale

Misallı Büyük Türkçe Sözlük üzerine

Ayşe Kayapınar* - Levent Kayapınar**

İlk bakışta cilt kapağında Misallı Büyük Türkçe Sözlük olarak algılanan Türkçe sözlüğün başlığının, iç kapaktan Asırlar Boyu Târihi seyri içinde Misallı Büyük Türkçe Sözlük olduğu anlaşılıyor. Yine iç kapak ve içindekiler kısmı incelendiğinde dış kapakta bir yazar adı verilmek-le birlikte çalışmanın gerçekte geniş bir ekip tarafından hazırlandığı görülüyor. Her biri kendi alanında seçkin bir yere sâhip olan bu çalışma grubunun işbölümü yaptıkları da anlaşılıyor. Arapça ve Farsça kelimelerin etimolojisi, Hayri Bilecik ve Prof. Dr. Mustafa Tahralı tarafından gerçekleştirilmiş. Ayrıca Tahralı imlâ (uygulama) görevi-ni de yerine getirmiş. Dr. Fahrünnisa Bilecik tashih ve ekler kısmını hazırlarken Hülya Uğur da dizgiyi gerçekleştirmiştir. Sözlüğün danışma kurulu bugün

* Yardımcı Doçent Doktor.

** Doçent Doktor.

aramızda olmayan Türk kültür hayatının çok değerli aydınlarından oluşuyor. Bunu “Sözlüğün Hazırlık Saf-hası, sayfa XI-XIII” kısmında açıklanan bilgilerden öğreniyoruz. Danışma kurulu arasında Sâmîha Ayverdi, Dr. Ekrem Hakkı Ayver-di, Nihad Sâmî Banarlı, Prof. Dr. Tahsin Banguoğlu, Ord. Prof. Dr. Ömer Lütfî Barkan, Prof. Dr. Kaya Bilgegil, Fâruk Nâfîz Çamlıbel, Prof. Dr. Abdülkadir İnan, Orhan Seyfî Orhon, Fevziye Abdullah Tansel, Prof. Dr. Fâruk Kadri Timurtaş’ın yer aldığı ve sözlüğün ha-zırlanmasına 1972 yılında başlandığı belirtiliyor. Bu danışma kuru-lunda yer alan ve günümüzde tamâmı ebediyete intikal etmiş olan bu insanların doğum târihlerine bakıldığında Osmanlı İmparatorlu-ğu’nun son yıllarında doğdukları görülmektedir. Büyük bir mede-niyetin vârisleri ve yeni kurulan genç Cumhûriyetin temsilcileri olan bu elit insanlar, çalışmanın başında yer alan “Asırlar Boyu Tâ-rihî Seyri İçinde” Türkçenin sözlüğünü yazma girişiminde bulunmuşlardır. Bu vazîfe oldukça iddialı ve zor bir iştir. Ancak bu insan-ların olağanüstü gayretleri ve işbölümündeki uygunluk ile onları tâkip eden özverili bir ekip bu görevin başarıyla tamamlanmasını sağlamıştır. Özel alan danışmanları olarak tıpta Prof. Dr. Tarık Ak-çal, Prof. Dr. Fehmi Mercanoğlu ve Prof. Dr. Fevzi Samuk, süsleme sanatlarında Dr. İnci Âyan Birol ve Prof. Dr. Çiçek Derman, hat ve süsleme sanatlarında Prof. Uğur Derman ve Prof. Dr. Muhittin Se-rin, ilâhiyatta Prof. Dr. Mustafa Fayda ve Prof. Dr. Ali Yardım, felse-fede Prof. Dr. Kenan Gürsoy, İslâm felsefesinde Prof. Dr. Fahreddin Olguner, mûsikîde Yusuf Ömürlü, iktisat ve sosyolojide Prof. Dr. Vildan Serin, teknikte Prof. Dr. Bayram Yüksel, mîmârîde Dr. İbrâ-him Aydın Yüksel ve filolojide de Prof. Dr. Semahat Yüksel çalışma-ya katkıda bulunmuşlardır.

Önsözünde de açıklandığı gibi yaşayan Türkiye Türkçesinin söz varlığında XIII. yüzyıldan itibaren yer alan, etimolojisine bakılmaksızın ve her hangi bir siyâsî önyargı taşımaksızın bütün kelimeler sözlüğe dahil edilmeye çalışılmıştır. Bu işlem gerçekleştirilirken de sayfa XXXVI-XXXVIII’de kaynak eserler, sayfa XXXIX-LVI arasında sözlük için taranan eserler bibliyografyası, sayfa LVII ilâ LXIV ara-sında örnek alınan yazarlar ve LXV-LXVIII arasında da örnek alınan eserlerin listesi verilmektedir. Bu listelerin zenginliği ve lugatta yer alan kelimelerin açıklanmasında örnek olarak tanınmış yazarların cümlelerinin referans verilmesi yapılan çalışmanın ne kadar zah-metli ve başarılı bir iş olduğunu da göstermektedir. Bundan dolayı İlhan Ayverdi tarafından yazılan takdimde çalışmanın 30 seneyi geçtiği açıklanmaktadır.

Sözlükte herhangi bir kelimeyi aradığımızda bu sözcüğün koyu ve büyük harflerle bir önceki maddeden bir satır aralıkla bâriz bir şekilde yazıldığı görülüyor. Bu, okuyucunun aradığı kelimeye daha çabuk ulaşmasını sağlıyor. Büyük harfle yazılan bu madde sözcüğü-nün yanında eğer kelime Arapça ya da Farsça kökenli ise parantez içinde eski harflerle yazılışı veriliyor. Bunu küçük harflerle kelime-nin dil bilgisi bakımından sıfat mı, zarf mı, isim mi, fiil mi olduğunu açıklayan italik harfle yazılmış bir kısaltma izliyor. Akabinde keli-menin etimolojisi biliniyor ise

kısaltmalarla bu gösteriliyor. Kelime-nin kaç anlamı var ise bunlar sıra numaralarıyla veriliyor ve mânâsı açıklanan kelimeyi muhakkak kimden alındığı parantez içinde belirtilen bir yazarımızın cümlesi tâkip ediyor. Ayrıca bu kelimedenden türemiş olan deyim ve terimler var ise, koyu fakat küçük harflerle maddenin sonunda yer alıyor. Özellikle yeni nesil gençlerin anlamakta zorlandığı, ancak Türkçenin târihi içinde yoğun olarak kullanılmış pek çok kelime, edat ve tamlama, ilgili maddede âdetâ bir gramer kitabından çıkmışçasına teferruatlı ve okuyucuyu tatmin edici bir şekilde açıklanıyor. Bunun yanı sıra Türkçenin târihinde fazla ya da hiç kullanılmayan bununla birlikte son yıllarda dilimize yoğun olarak yerleşen, ancak günümüze kadar sözlüklerde yer almayan pek çok kelime de lügatın bünyesi içinde yer alıyor. Bundan dolayı sözlük, okuyucuyu herhangi bir Türkçe menti –hangi dö-nemde yazılırsa yazılsın- anlayabilir kılıyor. Bu yönüyle âdetâ Türk-çenin yazılı dönemleri arasında bir köprü görevi ifâ ediyor. Dolayısıyla dedelerinin ürettiği ve gelişimine katkıda bulunduğu bu yüce dilin her safhasını meraklı bir okuyucu bu sözlük vâsıtasıyla keşfedebilirken her gün günlük hayatta karşısına çıkan yabancı kökenli, ancak Türkçeleşmiş kelimeleri de anlayabilme imkânına kavuşuyor. Bütün bu özellikleri ve sözcük sayısındaki fazlalığı ile Kubbealtı Lu-gatı Türkçe leksikologia çalışmalarında yeni bir dönem açıyor.

Bu sözlük, bâzı uygulamalarla eskinin yeniden koptuğu ve kül-türün bir daha birleştirilemeyeceği şeklindeki iddiaları da çürütüyor. Sadece geçmişte kalmayarak yeniyçi muhafazakârlıkla modernliğin yâni yâni birleşmesini de gösteriyor. Bu imkânı bu lâyemut eserle bize sunan bu insanlara med-yûn-ı şükran olmamak imkânsız.

Nağmekâr 8 Sûz-i Dil

Fırat Kızıltuğ

Hicaz'ın zengûlesini alâsın, aşîrânın hüsey-nîsine salâsın ve dahi tiz nâhiyelerde ger-gef tokumak için, hüseynî perdesine, bir başka hicazı, yâni hümâ-yûnu ekleyüp gönülleri yakub gözler kamaştırâsun. Kutup yıldızı, kıldan ince, kılıçdan keskin geçit. Nağmeler, senin çeşmende soluk-lanmadan yollarıÇavuş, Ağa deyû bildiğimiz Abdülhalim Ağa'nın ilhâmını kanatlandırıp, sûz-i dil nam ada bürünüp, müstesnâ gönül ehlini peşinden koşturasın.

Ne ol peri gibi bir dilrübâ görülmüşdür
Ne bencileyin mübtelâ görülmüştür.

Ve sanki bu yürüksemâîye nazîre söyler gibi, Küçük Mehmed Ağa da bir yürüksemâî ile yanan gönül kervanına peyrev olur. Olur da Vâsîf'ın karındaşı Fâzıl'a teveccüh eyler. Üstâdı sarar ki hey hey-ler, görelim hânım ne söyler:

Ey dil heves-i vuslat-ı cânan sana düşmez
Üftâdesin ol sâye-i hûban sana düşmez
Gerçi o güzel cevr ü cefâ pîşedir amma
Fâzıl bu kadar nâle vü efgan sana düşmez

Daha sonralar, Mihribânı için serden geçen, zindanlarda zul-met içre âşk çeken hem âşık hem de mâşûk Sadullah Ağa da rûhun-daki sûz-i dilini nağmelere şöyle göçürecektir.

Beni ey gonca fem bülbül sıfat nâlân eden sensin
Hemîşe hemdem-i sâd nâle vü efgân eden sensin

Gelelim, iki büyük dâhî bestekârın hocası, Tanbûrî Cemil efsâ-nesi ile Râkım Hoca'nın ses dünyâlarını şekillendiren Tanbûrî Ali Efendi'ye. Gönülcüğü o kadar tutuşup yanmış ki, gençliğinden beri öylesine dertlere, gamlara kanmış ki, Abdülhalim Ağa, Küçük Meh-med Ağa, Sadullah Ağa gülşeninden derlediği, "...âteş kesilen sabâ" misâli sûz-i dili, eksiksiz bir takım hâlinde besteleyip, çoğunu kendi desteleyip, Faslı âtik'in baş köşelerinden birine gönül hediyesi ola-rak bağışlamıştır. Ali Efendi'nin *yürüksemâîsi*, "Ceyhûn arayan dîde-i giryânımı görstün" deyü feryâd-ı figâna başlar. Ceyhun nere, İzmir nere? Ol zamanda Turan bilinir de dile alınmaz. Bir kaç saz şâiri ve baba, Semerkant, Buhara, Bedehşan adlarını tekellüm eder, Kaf Da-ğı'nın ardı hayal edilince. Amma, ilham kanatları yelpâzelenmeye başladı mı, ehl-i dil ve dahi sûz-i dil, göz pınarları ile Ceyhun'u kı-yas eyler. Ali Efendi'ye ayrıca "Her bir bakışında neş'e buldum / Ben gözlerinin esirî oldum" dedirtir de, bir başka gönül sevdâlısı Yesârî'ye:

Yüz yıl o güzel gözlere baksan yine kanmam
Devrolsa bu âlem yine aşkından usanmam
Bir başka gülün goncanın efgânına yanmam
Devrolsa bu âlem yine aşkından usanmam

diye feryâd ettirir.

Bahsimizi, bir hazin hikâye ile bağlayalım. Bize derler ki, "ca-nım hep hüznün mü kotaracaksın?" Ne yapalım, böyle yaratılmışız. Yüreğimiz yufka. Mes'ut Cemil, "Yürek dediğin yufka olmalı, yürek demirden taşdan değil ki," demişti. "Melâli anlayan nesle aşinâ..." olmuşuz nidelim? Son kıssamızı beyan edelim.

Sâdi Erdem üstad, köprü de dilenen birini görür, dostlarına "Dünya başıma yıkıldı" der. Çünkü dilenen, üç hânesini besteleyip tamamlayamadan, ömür defterini kapatan, dördüncü hânesi Fahri Kopuz'un mızrâbından doğup, günümüze ulaşan kaşıkçı elması misüllü,

şûz-i dil saz semâîsi'nin bestekârı Udî Sedat Öztoprak'tır. Burada duracağım, yazamayacağım...

“İnsan denen muammâ”

Kuyudaki taş

Ayşe Göktürk Tunceroğlu

Bir deli bir kuyuya bir taş atar, kırk akıllı çıkaramazmış.

Deli kuyuya taşı neden atar?

Kuyuya taş atan deliye hiç sorduk mu: Neden attın?

Hem kuyuya taş atanın deli olduğunu nerden biliyoruz?

Akıllı adam kuyuya taş atamaz mı?

Kuyuya taş atmak delilik alâmeti midir? Neden peki? Kim verdi bu hükmü?

Kim karar verdi, kuyuya taş atan delidir diye? Belki de akıllı olduğundan attı taşı kuyuya. En akıllı olduğundan... Attı ki bakalım kendilerine akıllı diyen ötekiler, kendilerinde akıl vehmedenler ne yapacaktır? En akıllı attı taşı, çekildi kenara. Akıllılar geldi kuyunun başına. Kırk tânesi peş peşe... Geldiler ki taşı çıkarınsınlar.

Niye? Kuyuya düşen taşın çıkarılması şart mıdır?

Hem kuyuya taşı atan şeksiz şüphesiz deli ise akıllıların ne işi vardır orada? Hem de kırkı bir arada? Bu durumda aklını sorgula-mamız gereken taşı atan mıdır, çıkarmaya çalışan mıdır? Delinin kuyuya taşı neden attığını sormadan çıkarmaya uğraşmak pek mi akıllılıktır? Mâdem atan delidir, size ne attığı taştan? Bırakın kalsın yerinde. İşinize bakın. Yeni bir kuyu kazın meselâ.

Sonra kuyu kör kuyu mudur, değil midir?

Siz taşı çıkarmaya uğraşırken taşı atan deli nerededir? Kuyuya yakın bir kavak ağacının ardına saklanmış sizi mi seyretmektedir, yoksa çekip gitmiş midir?

Taşı çıkarıp da ne yapacaksınız hem? Taş eksikliği yok yeryü-zünde. Size taş lâzımsa her yan dolu. Her yer taş... Delinin attığı taş efsunlu mudur, paha biçilmez midir, eşi bulunmaz mıdır, Kaf Da-ğı'nın ardından mıdır da kırkınız birden peşindesiniz? Varsın atıl-dığı yerde dursun! Bir taş eksik olsun!

Yeryüzünde her yan taş... İrili ufaklı. Kimi avucumuzda köz, ki-mi sırtımızda yük.

Ve hepsi sert...

Belki de o deli, akıllı olduğundan attı taşı kuyuya. En akıllı olduğundan... Attı ki yeryüzünden bir taş eksilsin!

Bırakın bir taş eksik olsun!

Bir deli bir kuyuya taş atmış, kırk akıllı çıkarmaya uğraşıyor. Niçin attın diye sorsanız...

Neden sormuyoruz? Çünkü o deli, atar. Biz akıllıyız, çıkarırız. Çıkarmaya uğraşırız da çıkaramayız. Öyleyse: Bir deli, bir kuyu, bir taş eşittir kırk akıllı...

İnsan oğlu ikiye ayırmış kendini: Akıllılar, deliler. Kim yaptı bu ayrımı? Akıllılar mı, deliler mi?

Sonra bir deli bir kuyuya taş atmış...

Bırakın kuyudaki taşı... Kim attıysa attı!

Kim attı?

Kim akıllı, kim deli? Delilik, yoksa, zekânın en üst seviyedeki temsilciliği mi?

Hani kuyu, hani taş?

Hangi kuyu, hangi taş?

Bir kuyu arıyorum. Taş atacak bir kuyu... Bir heybe taş var sır-tımda. Onları teker teker atacağım.

Şimdi ben deli miyim?

Çay, Ahmet Haşim ve Çaynâme*

Murat Koç**

1 887-1933 yılları arasında yaşayan Ahmet Haşim şiir, fıkra, seyahat yazısı ve tercü-me türlerinde eserler kaleme almıştır. Haşim'in şâirliği nesir yazar-lığını gölgelemiş olsa da, o aynı zamanda kuvvetli bir nâsirdir. Ede-biyâtımızda keskin zekâsının ürünü olan nesirleriyle ve simbolist şiirin en güzel örnekleri kabul edilen şiirleriyle yer tutan Haşim, tam bir çay tiryâkisidir. Onun da kendine göre, dostlarıyla paylaşmaktan hoşlandığı ve uzak doğudaki gibi âyin hâline getirdiği bir çay saati vardır. Çevresindeki dostları ya da onunla röportaj yapanlar mutlaka çay tiryakiliğine değinirler. Çay yanında Haşim'in çok iyi yemek yap-tığı, dostlarına kendi hazırladığı sofrasında ziyâfetler verdiğini biliyo-ruz. Haşim, şiirlerindeki renk ustalığı yanında aynı zamanda bir lezzet ustasıdır ve günümüzün moda tâbiriyle tam bir "gourmet"dir.³⁴ Ahmet Haşim 1910-1912 yılları arasında İzmir Mekteb-i Sultânisinde Fran-sızca öğretmenliği yapar. Yakup Kadri'yle aralarındaki dostlukları, bu döneme dayanır. Bu alingan mizâcın uzun süre dostu olarak kalmayı başaran Yakup Kadri, hâtıralarında onun çay tiryakiliğine değinir. Yakup Kadri'nin aşağıdaki tasvîri Haşim'in çayı, hazırlayışından su-nuşuna kadar âdetâ Japonlar'ın çay âyini gibi benimsediğini gösterir:

"Ahmet Haşim, hoş manzaralara bakmayı, sükûn içinde hayallere dalmayı sevdiği kadar, kahve ve kazinolarda keyif çatmaya ve baharatlı, yağlı ballı yemekler yemeye de düşkündü. İmdi, bu iki türlü Haşim'le, çocukluğumdan beri yaşadığım İzmir'de benim için yeni bir hayat başlamıştı. Çok günler, sabahları erkenden onun odasına çay içmeye gidiyordum. Çünkü, Ahmet Haşim aynı zamanda titiz bir çay meraklısı idi. Bu merak da, onu sanıyorum ki Şehzâde-başı'nda, Direklerarası'ndaki Acem çayhânele-rine devâm ettiği günlerden beri sarmış bulunuyordu. Nitekim çayı hazır-lar, demlendirir ve kaynar suyla yıkayıp ısıttığı bardaklara koyarken gös-terdiği özene dikat edip de o çayhâne sâhiplerinden birini, adıyla sanıyla

* Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezi, Türk Kültürün-de Ayrıntılar: Çay Sempozyumu'nda (8-9 Kasım 2001) sunulan tebliğdir.

** Doç. Dr. Marmara Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı B.

³⁴ Haşim'in çay tiryakiliği ve lezzet ustalığı konusunda ayrıca bkz.: Beşir Ayvazoğlu, Ömrüm Benim Bir Ateşi: Ahmet Haşim'in Hayatı, Sanatı, Estetiği ve Dramı, Ötüken Yayınları, İstanbul 2000, s. 284-289.

Şahin Efendi'yi hatırlamamak mümkün değildi. Bu hatırlayışın tam olması için Ahmet Haşim'i, yalnız, pırıl pırıl ışıldayan bir semâverin başında görmek lâzım geliyordu. Ne yazık ki, zavallı Haşim, eksikliğini duyduğu birçok şey gibi bundan da yoksundu ve ölüncüye kadar bir semâver sâhibi olmanın hasretini çekecekti...³⁵

Bu sabah çaylarını zaman zaman Haşim'in yazdığı yeni şiirler renklendirir.

Ruşen Eşref'in 1918 yılında Ahmet Haşim'le yaptığı röportaj esnâsında, çay âdeta bu sohbeti süsleyen dekorun bir parçası vazife-sini görür. Yakup Kadri, Haşim'in ömür boyu bir semâver sâhibi olmadığını söylemişti. Ruşen Eşref'in dikkatlerinden Haşim'in bir semâver sâhibi olduğunu öğreniyoruz. Haşim ayrıca çayları "mâvi nakışlı Çin kâseleri" ile sunmaktadır. Bu röportajdan Haşim'in şiiri de çay gibi bir lezzet meselesi yaptığını anlıyoruz:

"Haşim Bey, sigarasını bırakıp fokurdayan semâverden Çin kâselerine birer çay daha boşalttı... (İçinde âteşin mâyi bulunan çay kâsesini götsererek) Ben bu Çin kâsesinde neden çay içiyorsam, şiiri de onun için yazıyorum. Sırf bir lezzet meselesi!"³⁶

Dostu Dr. Nuri Fehmi, Haşim'le çay aradıkları bir günü ise şöyle tasvîr eder:

"Çaya merâkı pek meşhurdur. Çayı kendi eliyle hazırlar, misâfirlerine ikrâm ederdi. Bir gün çayı iyi demlemeyen çok sevdiği bir arkadaşını çocuk azarlar gibi azarlamıştı. Gene hiç unutmam, bir gün iyi bir çay bulabilmek için beni İstanbul ve Beyoğlu'nda bir hayli yol yürütmüştü."³⁷

Çay tiryâkisi olan Ahmet Haşim, çayı bir zevk ve lezzet meselesi yanında, bir düşünce konusu da yapmıştır. Haşim, Japon yazar Okakuro Kakuzo'nun Çaynâme isimli eserini tanıtan bir yazı yazar, ayrıca kitaptan da "Çay Odası" ve "Çiçekler" isimli bölümleri çevirir. "Harâbe"³⁸ adlı yazısında Çaynâme hakkındaki yazının ve bun-dan yapılan çevirilerin okuyucu tarafından ilgi ile karşılandığını söyler. Haşim "Çaynâme" adlı yazısında ise eseri "bütün lisanlara tercüme edilmiş küçük bir şâheser"³⁹ şeklinde vasıflandırır ve onu tanı-tır. Keskin dikkatiyle hayat ve tabiat normal gözün göremeyeceği noktaları tespit eden ve hayâtı bir merâsim gibi yaşamayı seven Haşim, Japonlar'ın günlük hayat içerisindeki sâde bir

³⁵ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Gençlik ve Edebiyat Hatıraları, Bilgi Yay., Ankara 1969, s. 105-106.

³⁶ Ruşen Eşref Ünaydın, "Ahmet Haşim Bey", Frankfurt Seyahatnâmesi, Mektuplar-Mülâkatlar, Hzl.: İnci Enginün-Zeynep Kerman, Dergâh Yay., İstanbul 1991, s. 110.

³⁷ Dr. Nuri Fehmi, "Ahmet Haşim'in Yaşayışı", Yeni Türk Mecmuası, Nr. 10, Temmuz 1933, s. 878.

³⁸ Gurabahâne-i Laklakan-Diğer Yazıları, Hzl.: İnci Enginün-Zeynep Kerman, Dergâh Yay., İstanbul 1991, s. 40.

³⁹ a.e., s. 280.

olaydan çıkar-dıkları çay âyini kendi hayâtında da devâm ettirmiş, dost sohbet-lerini âyin tadında sunduğu çayla renklendirmiştir. Haşim'in uzak-doğu ve Japon kültürüyle ilgisi sâdece çay merâsimi ve Çaynâme ile sınırlı kalmaz. Haşim hakkında yapılan araştırmalarda onun kısa şiirleriyle Japon şiirindeki "haykay"lar arasında paralellikler oldu-ğuna işâret edilmiştir. Haşim'in kısa şiirleri de az sözle çok şey an-latmak ve kelimelerle bir atmosfer yaratmak esâsına dayalıdır. Prof. Dr. İnci Enginün bu konuda şunları söyler:

"Ahmet Haşim, Avrupa symbolist akımının bizdeki yegâne temsilcisi olmakla birlikte, onun şiirinde gitgide kısalma, yoğunlaşma, Japonlar'ın haykay dedikleri dörtlüklerden ibâret kısa şiire gidiş görülür."⁴⁰

Ayrıca Prof. Dr. İnci Enginün çay odasının Haşim'e iki türlü tesirinden söz eder:

"...Birisi güzelin sâde ve tek olarak gösterilmesi, lüzumsuz tekrarlar-dan kaçınılması, ikincisi de çay odasının bir çeşit 'o belde' olarak takdimi-dir. Haşim'in bilhassa ikinci dönem şiirlerinde bir sâdeleşmeye gittiği ma-lûmdur. Lüzumsuz hiçbir kelime kullanmaz, karışık nesnelere bir arada bahsetmez. Haşim'i bu dünyaya bağlayan şiirlerinde kurduğu o beldedir. Bu metni tercüme ederken kendi şiir sanatını ve anlayışını destekleyen kı-sımları seçmiş olduğumu sanıyorum."⁴¹

Ayrıca Haşim "Çinkârî Tahayyülât" isimli yazısında kış mevsimi-gelince: "Mâvi porselenden fincanlar içinde mütemâdiyen çay içer ve mütemâdiyen Çin'e dâir kitaplar okurum."⁴² demektedir.

Haşim'in tanıtımını yaptığı ve iki bölümünü tercüme ettiği Çaynâme, daha sonra 1944 yılında Ali Süha Delilbaşı tarafından Türkçe'ye tercüme edilir. Haşim'in çevirdiği bölümleri, Ali Süha Delilbaşı'nın çevirisiyle karşılaştırdığımızda şunları tespit ederiz:

1- Haşim seçtiği bölümleri kelime kelime tercüme etmemiştir. Arada bazı paragrafları atlamıştır.

2- Prof. Dr. İnci Enginün'ün belirttiği gibi, daha çok kendi sa-nat anlayışını destekleyen parçaları aslına sâdik kalarak çevirmiştir.

3- Tam anlamıyla bir sanatkâr olan Ahmet Haşim, dilin bütün anlam zenginliklerini kullanarak sanatkârlara mahsus tercümenin güzel bir örneğini vermiştir.

Şimdi biraz da Çaynâme üzerinde durmak istiyorum. Okakuro Kakuzo Çaynâme'yi 1906 yılında İngilizce kaleme alır. Bu eser yukarıda da belirttiğimiz gibi, dilimize Ali Süha Delilbaşı tarafından 1944 yılında tercüme edilmiştir.⁴³ Çaynâme başlıca şu bölümlerden oluşur:

⁴⁰ "Ahmet Haşim'in Estetiğinde Uzakdoğu", Mukayeseli Edebiyat, Dergâh Yay., İstanbul 1992, s. 260.

⁴¹ a. y., s. 264.

⁴² Gurabahâne-i Laklakan-Diğer Yazıları, s. 246.

⁴³ Okakuro Kakuzo, Çaynâme, Çev: Ali Süha Delilbaşı, Remzi Kitabevi, İstanbul 1944, 92 s. (Alıntılar bu baskıdandır.)

- 1- İnsanlık Piyâlesi (s. 11-21)
- 2- Çay Mektepleri (s. 22-45)
- 3- Çay Odası (s. 47-61)
- 4- Sanatın Mânâsı (s. 63-72)
- 5- Çiçekler (s. 72-85)
- 6- Çay Üstadları (s. 87-92)

Asıl yetiştiği yer Çin'in kuzeyi olan çay, çok eskiden beri Çin tabipleri tarafından bilinen ve kullanılan bir bitkidir. Ona Tou, Tseh, Chung, Kha ve Ming adları verilmiştir. Çay:

“Yorgunluğu dinlendirmek, rûhu ferahlandırmak, irâdeyi canlandırmak, gözü kuvvetlendirmek hassaları olduğu için çok makbul sayılıyordu. Çayı yalnız mide yoluyla verilen ilâç olarak değil, romatizmanın tedâvisi için lâpa şeklinde dışarıdan da kullanırlardı. Taoiste'ler çayı ebedilik iksirinin mühim bir rûknü olarak görürler, Budistler de çayı, uzun tefekkür saatlerinde uykuya karşı her zaman kullanırlardı.” (s. 23-24)

Çay 8. yüzyılda Çin'e gelir. 15. yüzyılda Japonya ona bir asâlet verir ve “çâilîk” mezhebini ortaya koyar. Çâilîkte güzele hayranlık, saflık, sâdelik, temizlik, tevâzû ve iyi yaşama gibi temel ilkeler vardır ve bütünüyle bir toplumsal nizam verme amacına yöneliktir:

“Çâilîk, günlük varlığın bayağılıkları arasında güzele hayrân olmak esâsı üzerine kurulmuş bir mezheptir. Müminlerine saflıkla âhengi, karşılıklı şefkatin sırrını, cemiyet nizamındaki romantizm mânâsını duyurur. Çâilîk mükemmel olmayan şeyin mezhebidir, zîra o, dayanılmaz bir şey olduğunu bildiğimiz hayatta dayanılabilecek bir şey yaratmak için verilen emektir.

Çay felsefesi, tâbirin âdî mânâsiyle basit bir estetik değildir, zîra bu felsefe ahlâk ve din ile birlikte insan ve tabiat hakkındaki tam anlayışımızı söyleyebilmemize yardım eder. Çay felsefesi bir sağlık korunmasıdır, zîra temizliğe mecbûr eder; bir tasarruf sistemidir, zîra iyi yaşamının karmakarışık şeylerden, masraftan daha çok sâdelikte bulunduğunu gösterir; mânevî bir hendesedir, zîra kâinata nispetle bizim cesâmetimizin ne olduğunu tâyin eder. Bütün sâliklerini zevkin aristokratları mertebesine getirdiği için uzak doğunun hakîkî demokratlık rûhunu temsil eder.” (s. 11-12)

Çay âyini, “Zen keşişleri tarafından vaz'edilen birbiri arkası sıra bir kaptan çay içmek usûlünden taklit edilerek tesis edil(miştir).” (s. 51) Kaku-zo çâilîk mezhebinin doğuşunu Japonya'nın uzun süre kendi içinde kapalı yaşamasına bağlar. Doğuşundan itibaren çâilîk mezhebi sos-yal hayâtın her yönünü tesiri altına alır. Her tabakadan insan çâilîk mezhebine dâhil olur. Çay, Japon dil ve kültürüne de katkıda bulunur:

“Fert dramının ciddi-gülünç safhalarına karşı duymazlık gösteren bir adam için ‘çayı eksik’ derler. Bilâkis, dünya fâciâsına karşı kayıtsızlık gösterip sereserpe ölçüsüz bir tarzda kendisini heyecanlarının seline kaptıran kaba esteti ‘pek fazla çayı var’ diye yererler. Bu işte böyle bir hiç için bu ka-dar dedikodu yapılmasına bir yabancı hiç şüphesiz şaşakalır. ‘Bir bardak çayda bu ne fırtına!’ der.”(s. 12)

Kakuzo “Bütün cihâna kendini beğendirmiş olan tek Asya âyini işte budur.” (s. 17) diyerek yüzyıllarca anlaşılamayan doğu ve batıyı, bir fincan etrâfında çayın birleştirdiğini söyler. Kakuzo çayın târihi do-laşımı hakkında da bilgi verir. Bu bilgiler 879 târihindeki bir vesîka-dan, Amerikan târihinde önemli bir olay olan “Boston Çay Partisi” ne kadar gider. Kakuzo sanat gibi çayın da mektepleri ve devirleri bulunduğuna işaret eder. Çayın tekâmülünü ise üç merhaleye ayırır: “Kaynamış çay, çarpma çay, haşlama çay.” Bunları da çayın Klâ-sik, Romantik ve Naturalist mektepleri olarak vasıflandırır. Bunlar aynı zamanda “Tang, Song ve Ming hânedanlarının muhtelif heye-canlarıdır.”(s. 23) Kaynamış çayda, “Çay hamuru ateşte bir küçük ço-cuk kolu gibi yumuşayınca kadar kızartılır, sonra iki kâğıt arasında ufa-lanır. Su birinci halde iken içine toz konur, ikinci hâle gelince çay konur, üçüncü halde çayı tespit etmek ve suya kaybolan gençliğini yeniden ver-mek için bir kepçe soğuk su dökülür. Sonra fincanlar doldurulup çay içilir.” (s. 26) Çarpma çayda yapraklar küçük bir taş değirmende toz hâline getirilir ve sıcak su içinde bir ince bambu kamışıyla çarpılır. Haşla-ma çayda ise yaprakları bir kap yâhut bir fincan içinde haşlayarak içerler. “Çay artık şâirâne bir eğlence olmaktan çıkıp kendi kendini gerçek-leştirebilmenin bir yolu hâline” (s. 29) girer ve onda bir âyin havası ya-şanmaya başlar:

“Çay bizde içmek şeklinin ülküleşmesinden daha yüksek bir şey, hayat sanatının bir dîni oldu. Bu içki saflık ve incelik mezhebine bir bahâne, ev sâhibiyle misâfirlerinin bu fırsatta dünyevî hayâtın en yüksek saâdetini gerçekleştirmek için birbirine karıştıkları kutsî bir vazîfe hâline geldi. Çay odası varlığın hüznünlü çölünde bir vâha oldu, o vâhada yorgun yolcular birbirlerine kavuşuyorlar, aşkın ve sanatın ana kaynağından içiyorlardı. Âyin plâni çayın, çiçeklerin, tasvirli ipeklerin etrâfında çizilmiş ve hemen hazırlanmış bir dram oldu. Hiçbir renk piyesin renklerindeki imtizâcı boza-mıyor, hiçbir gürültü eşyânın nazmını yıkmıyor, hiçbir hareket âhengi hır-palamıyor, hiçbir söz etrâfın birliğini kırmıyor, hareketlerin hepsi sâdelikle, tabîlikle yapılıyordu, çay âyininin amaçları bunlardı. Âyinin bu kadar rağbet görmesi gariptir. Âyinde ince bir felsefe gizlidir. Çailik Taoisme’in çehre değiştirmiş bir şekliydi.” (s. 31-32)

Çay âyininin yapıldığı çay odasının da kendisine has bir mîmâ-rîsi vardır. Çay odası (Sukiya) basit bir köylü evi gibi samandan ya-pılmıştır. O batı mîmârîsinden ayrıldığı gibi, genel Japon mîmârî-sinden de ayrılır. Önceleri çay odası bir salonun paravana ile ayrıl-mış bir kısmından ibârettir. Buna da Kakoi (bölme) adı verilirdi. Bugün de evin bir bölümünde olan ve ayrı bir binâda bulunmayan çay odasına bu ad verilir. Sâdece çay âyini için yapılan yere ise Su-kiya adı verilir:

“Sukiya ilk önce içine beş kişiden fazla kimse konulmayan çay odasın-dan (...) sonra çay sofrası takımlarının çay odasına götürülmezden önce ha-zırlandığı ve yıkıldığı bir küçük oda (Midsuya), dâvetlilerin Çay odasına çağrılmazdan önce bekledikleri bir direkli yol (Machia) ve direkli yolu Çay odasına birleştiren bir küçük yoldan (Roji) ibarettir. Çay odası

görünüşte tamâmiyle alelâdedir. En küçük Japon evlerinden daha küçüktür ve yapılmışında kullanılan malzemenin incelmış bir fakirlik tesirini yapması lâ-zımdır... Bir çay odası âdî bir meskenden daha pahalıya çıkar, zîra malze-menin seçilmesi ve işlenmesi sonsuz bir îtinâ ve dakiklik ister, bir sûrette ki çay üstadları tarafından kullanılan doğramacılar ayrı ve eserleri lâke mo-bilya işçilerinin eserlerinden ne incelikte ne de kıymetlilikte daha aşağı ol-mayan yüksek bir zanaatçı zümresi teşkil ederler.” (s. 48-49)

Çay odası ayrıca her sınıftan insana bir küçülme hissi vermeli-dir. Bu sebeple kapısı oldukça alçak yapılır. Çay odasının ilk ve en önemli vasfı temizliği olmalıdır. Çay üstadı da temizlikte bir sanat mânâsının bulunduğunu bilmelidir. Doluluktan çok boşluk esastır. Çay odasında bir şeyin tekrarlanmasından kaçınılmalıdır. Özellikle renk ve şekil tekrârının olmamasına dikkat edilir. Yeni ya da yenilik izlenimi verecek hiçbir şey çay odasına konulmaz. Çay odası zaman zaman askerler ve devlet adamlarının, zaman zaman da sanatkârla-rın birleştiği, dinlenme saatlerini geçirdiği bir yer olur. Çiçek, çay odasının tamamlayıcı bir unsurdur. Çiçek sanatı da çâilîk gibi 15. yüzyılda başlar. Rivâyete göre kasırgaların söktüğü çiçekleri topla-yıp özenle vazolara koyan Budist evliyâları çiçek sanatının başlan-gıcını teşkil etmişlerdir.

Çay üstadlarının Japon sanatına katkıları da büyüktür. Bahçe düzeniyle ilgilenirler, çinicilik sanatının mükemmeliyete ulaşmasını onlar sağlamıştır. Kumaş dokumalarında, yağlı boyada, lâkede on-ların tesirleri vardır. En ince yemekleri, bunların nasıl sofraya getiri-leceğini onlar îcat etmişlerdir. Mûtedil renkli kumaştan elbiseler giymeyi onlar öğretmişlerdir. Sâdeliğe karşı sevgiyi kuvvetlendiren, küçülmekteki güzelliğin sırrını öğreten onlardır. Çayı hayâtın bir parçası hâline getiren onlardır.

“Şark artist milletlerin vatanıdır.”⁴⁴ diyen Haşim, bu vatandan yi-ne artistik bir merâsim olan çay âyini almış ve kendi hayâtında da sürdürmüştür. Çaynâme’den Haşim’in yaptığı çevirilerle Ali Süha Delilbaşı’nın çevirisini karşılaştırdığımda keşke Haşim eserin bütü-nünü tercüme etseydi diye düşündüm. Ali Süha Delilbaşı’nın da tercümesi güzeldir. Fakat Haşim dilin bütün anlam zenginliklerini kullanarak sanatkârlara mahsus tercümenin güzel bir örneğini ver-miştir.

İlmî araştırmaların ve merakların dışında, sanıyorum buradaki pek çok insan da çay tiryâkisidir. Dilerim uzun ve sağlıklı yıllarda sizler de dostlarınızla çay fincanları etrâfında buluşur, dostluğun sıcaklığıyla âyin tadında çay saatleri geçirirsiniz.

⁴⁴ Frankfurt Seyahatnâmesi, Mektuplar-Mülâkatlar, Hzl.: İnci Enginün-Zeynep Kerman, Dergâh Yay., İstanbul 1991, s. 35.

Okuduklarım-gördüklerim duydularım

Kemâl Y. Aren

A LTIN ANAHTAR

Önümüzdeki günler -nisan, mayıs, hazi-ran-
çocuğu üniversite giriş sınavlarına hazırlanan
âilelerin sıkıntılı, sancılı zamanlarıdır. Okullar, ders-hâne-ler, özel
öğretmenler gencecik insanların hafakanlarını kaldırıyor. O gencecik
insanlar artık her gece testle yatıyor, seçenek kâbusları gö-rüyor,
uyandığında yatağının yanında yerlere saçılmış cevap kâğıt-ları buluyorlar.

Başka türlü olması mümkün mü?

Hayır!..

Sistem bu!...

*

Nadia Camukova⁴⁵ “Bugün Türkiye’de üniversiteye girmeye kalksam
belki ÖSS’yi kazanmam!” diyor.

Nadia Camukova kim mi?

Dünyânın en zekî insanı.

Einstein’in zekâ testinden 200 puan üzerinden 199.37 almış. Şu anda
otuz yaşında bir profesör. Üç yıl önce yapılan Picasso testin-den de 360
üzerinden 357 almış. Bunlar dünya zekâ standartları. Moskova Beyin
Araştırmaları Enstitüsü onu “*Dünyânın en zekî in-sanı*” ilân etmiş.

İşte bu insan diyor ki: “Şu anda ÖSS’ye ben girsem belki kaza-
namam.” Arkasından ilâve ediyor: “Türkiye’de bu eğitim sistemiyle üstün
potansiyelli çocukların bu özellikleri yok edilip, hepsi sıradanlaşıyorlar.”

Halbuki bizim bu üstün yetenekli insanlara ne kadar ihtiyâcı-mız var!..

Çâre?..

Çâreyi her halde Güney Kore bulmuş.

Mehmet Turgut⁴⁶, Dün-Bugün ve Geleceğin Güçlü Türkiye’si adlı
eserinde “Unutulmamalıdır ki, Güney Kore yeni eğitim ve öğretim siste-
mini kurmaya başladığı zaman memlekette bir kilometre asfalt yol yoktu
ve fabrika denecek tek bir tesis bulunmuyordu. Önce insan yetiştirildi,
sonra her şeyde başarı sağlandı. Ve, Güney Kore bugünkü durumuna
geldi.” diyor.⁴⁷

Mecmuamızın geçen sayısında Prof. Dr. Ali Murat Daryal: ‘Yazarın
Değeri’ başlıklı yazısında: “Hâsılı Britanya’yı üzerinde güneş batmayan
imparatorluk hâline getiren ve dünyânın dörtte üçüne hâkim kılan kişi ya-

⁴⁵ 08.01.07 İnt. “Dünyânın En Zekî İnsanı” dan ÖSS îtirâfi”

⁴⁶ Mehmet Turgut: Adalet Partisi Sanâyi Bakanı.

⁴⁷ *Dün, Bugün ve Geleceğin Güçlü Türkiye’si*, Mehmet Turgut. C. II. s. 911

zar Daniel Defoe'dur. Robinson Crusoe adlı romanıyla Uzakdoğu'ya karşı zâten var olan ilgi ve alâkayı geliştirmiş, merak ve tecessüsü artırmıştır.” diyor ve yazısının devâmında “bu ve benzeri eserlerle merak ve tecessüsleri had safhaya ulaşan İngiliz gençleri mâcera heveslerini tatmin yolunda, muhteşem İngiliz sömürge İmparatorluğunu kurdular!” tespitinde bulunuyor. Sonra da bir mütefekkirin şu sözüyle yazısını bağlıyor: “Ya büyük kitaplar yazın, ya da bütün kitapların yazacağı büyük işler ya-pın.”

Peki... bunu kimler yapacak?

Eğitim sistemleri bu anlayışla kurulmuş devletlerin o eğitimden yetişmiş insanları yapacak.

ÖSS sistemi ile iğdiş edilmiş beyinlerden bu beklenebilir mi?

Kesinlikle hayır!..

*

Yıl, 1544... Dönemin defterdarı Nazlı Mahmud Efendi, Haliç kı-yısına bir câmi yaptırmaya karar verir. Eyüp semtinin girişinde inşa edilen bu câmi dünyânın en önemli ve en özel tapınağıdır!.. Çünkü, her tapınağın en üst noktasında temsil ettiği dînin simgesi vardır. Bu, bir kilise ise çan kulesinde haç, sinagog ise Davûdî yıldız; bizim minârelerimizin ucunda ise hilâl vardır. İşte Nazlı Mahmud Çelebi Câmii'nin farkı buradadır: Câmiin aleminde hilâl yerine, o yılların yazı araç ve gereçleri olan HOKKA ve KALEM konmuş.⁴

Bunun ifâde ettiği mânâ: Öğrenmenin, gerçeğin izini sürmenin araçlarını, yaptırdığı tapınağın en üst noktasına koyup, cümle âle-me: “Biz işte buna değer veriyoruz!” diye ilân eden tek millet biziz.

Çünkü, Kur'an'ın ilk âyeti “OKU” emri idi.

Böylesine okumaya, ilme, araştırmaya açık ve âşik bir milletin bugün düştüğü sefâlete bakın: İstanbul Boğazı üzerine yapılan birer muhteşem gerdanlığa benzer iki köprüyü de yabancılar inşa eti.

Bu millet Mîmar Sinanları, Mîmar Davutları, Mîmar Sedefkâr Mehmet Ağaları yetiştirmişti, Nazlı Mahmud Çelebi Câmii'nin ya-pıldığı yıllarda.

Mahmud Efendi elbette, haklı olarak, yaptırdığı câmiin alemine HOKKA ve KALEM remzini koyar...

Dante'nin bir sözünü hatırlıyorum: “Bir milletin önce an'anesi, sonra lisânı, sonra kendisi mahvolur.”⁵ Anlaşıyor ki biz bu sırayı sadâkatle yaşıyoruz.... Asırların hayat verdiği güzelim alışkanlıkla-rımız, örfümüz, âdetlerimiz kasırganın önünde savrulup gitti. Şu anda kimliksiz, şaşkın, sası bir topluluk olup çıktık...

Dilimizin canına okuduk, kelimelerin içini boşalttık, mecazsız, kinâyesiz, telmihsiz, sâde suya tirit bir Sam Amca lisânı yaptık.

Eh, şimdi sıra mahvolmaya geldi.

Ondan da Rabbimin merhametine sığınıyorum, eğer geç kalma-

⁴ 1. “O Hokka... O Kalem” – Sunay AKIN, Sabah Gazetesi eki, 6 Ocak 2007

2. Kânûnî Devri Osmanlı Mîmârisi, Aydın YÜKSEL. ‘Nazlı Mahmud Çelebi Câmii’ maddesi. s. 391.

⁵ Yılların İzi, Mahir İZ. s. 491.

dıysam!..

*

KARTİYE LATEN⁶ ÖLMÜŞ!..

Kartiye Laten ölmüş. Çok sevindim!.. Bakın neden?

Geçen gün Cemil'e,⁷ "Bana Fransa'yı anlat!" dedim. Cemil ko-nuşkan çocuktur. Bir mevzuda 'anlat' dersin, nazlanmadan, aşkla, şevkle, tatlı tatlı anlatır, o tarafını pek severim.

Ben böyle deyince duraladı, yüzüme sorar gibi baktı, 'nesini anlatayım?' dercesine... O zaman uyandım, doğru, çocuk nesini anlat-sın, hani, 'ne var, ne yok' der gibi.

Düzeltiltim. "Fransız insanımı anlat, dedim. Sokaktaki adamı. Neye il-gi duyuyor, yüz hatları nasıl? Mutlu mu mutsuz mu?"

Sana ne be adam? Sanki Fransa'da yıllarca kalmışım da, şimdi geride bıraktığım dostlardan, tanışlardan haber soruyorum. 'Lâf ola beri gele,' demeyin. Gerçi ben yurt dışına hiç çıkmadım ama bizim nesil - İkinci Dünya Harbi nesli- ilmelyakîn frankofondur. Bizi ye-tiştiren kitaplar hep Fransa'yı anlatırdı. Fransa'nın pek çok şeyini biliriz, pek çok şeyini de merak ederiz, öğrenmek isteriz. İsteriz de bu bilgiyi ne yapacağız? Bilmem... merak işte?

Neyse!...

Cemil'e Fransızları anlat dedim. Anlattı. Hayır, mutlu değiller-miş. Yüz çizgileri aşağı aşağı akıyormuş. Acele acele gidiyorlar, et-raflarıyla hiç ilgilenmiyorlarmış. Gülmüyorlarmış. Konuşmaları da şen şakrak değilmiş.

"Kartiye Laten yerinde duruyor mu?" dedim.

"Kahveleri soruyorsanız, duruyor, ama o 19-20.yy'daki fonksiyonlarını yâni entelektüellerin toplantı yeri olma özelliklerini soruyorsanız, hayır!" dedi. İşte, buna, sevindim.

Çünkü, İstanbul'umuzun da 20.yy'da şuarânın, üdebânın, san-atkârların gelip eğleştikleri, o her biri bir irfân ocağı, bir kültür üni-versitesi olan mekânlar, Meserret Kıraathânesi, Küllük, Marmara, Şehir Kıraathâneleri, Acem'in Kahvesi v.b. de yok oldu.

İyi iyi.. Fransızları de bitmiş, sevindim. O, Kafkaların, Sartırların, Şatobrianların, Bodlerlerin, Malarmelerin v.s.'lerin, bir lahzacık dahi olsa ârâm eyleyip mübârek çehrelerini hayranlarına seyrettirdikleri ve orada oturdukları için edebiyat ve sanat severler indinde o mekâna kudsiyet kazandırdıkları o yerler artık birer bul-var kahvesi olmaktan öte bir mânâ taşıymıyormuş.

Bize benzemişler!.. Sizi gidi burnundan kıl aldırmayan rönesans artıkları...

Kartiye late de gitti, şimdi bakalım neyinizle övüneceksiniz?!.. *

İKİ GÜZEL ESER:

⁶ Kartiye Laten (Cartiêr Latin) Paris'in ünlü san'atkârlar semti.

⁷ Cemil: Cemil TAHRALI, (2005-2006) döneminde Paris'te tahsildeydi.

Mülâkatlar⁸ ve 1924- Bir Fotoğrafın Uzun Hikâyesi.⁹

Şu sıralar bu iki eseri münâvebeli olarak okuyorum. Dinlendirici oluyor.

Mülâkatlar, Topkapı Sarayı Hazîne Dâiresi gibi. Gümüş çanak-lar içindeki yığınla mücevher... Kiminde yâkutlar, kiminde pırlanta-lar, kiminde zebercedler... Elinizi çanağa daldırıp o irili ufaklı taşları avucunuza alıyor, bir süre seyrediyorsunuz. Işıltısı gözlerinizi kamaştırınca bir diğerine geçiyorsunuz.

Ve, düşünüyorsunuz... Bu taşlarla ne güzel ziynet eşyaları, broş-lar, gerdanlıklar, yüzükler, küpeler yapılır ve bunlar bir güzelin boynunu, göğsünü, bileklerini, parmaklarını ne güzel süsler; seyrine doyum olmaz. Kısacası Mülâkatlar'dan ne güzel romanlar, hikâye-ler, piyesler çıkar. İnşallah bir gün o sanatkâr gelir!..

Ve, içinizden geçer:

“Kangısın alsam sevdiğim, broşu, pırlantayı ya ki seni”

*

1924- Bir Fotoğrafın Uzun Hikâyesi'ni okurken yine kendimi Topkapı Sarayı'nda sultanların portrelerinin ve kıyâfetlerinin sergi-lendiği bölümü dolaşmış gibi hissediyorum. Yazar, 1924 Türki-ye'sinin elit zümresini, bilhassa edebiyat ve sanat muhitini fevka-lâde vukufla tasvir ve tahlil etmiş. Ciddi emek mahsûlü bir eser.

⁸ Mülâkatlar, Sâmiha Ayverdi, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 2005.

⁹ 1924- Bir Fotoğrafın Uzun Hikâyesi, Beşir Ayvazoğlu. Kapı Yayınları. 2006